

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Brugge, Gouden-Handstraat 6. De fundering van het huis van Jan Van Eyck aangesneden?

Eindverslag van een toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Brugge, Gouden-Handstraat 6. De fundering van het huis van Jan Van Eyck aangesneden?
Eindverslag van een toevalsvondst

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 247

AUTEURS

Sofie Vanhoutte en Frederik Roelens
(met bijdragen van Marina Van Bos en Mathieu Boudin)

JAAR VAN UITGAVE

2022

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde

OMSLAGILLUSTRATIE

Links: De muurstructuren worden manueel opgeschoond. Zicht naar het zuiden. Foto Raakvlak. Rechts: Detail van het stadsplan van Brugge uit 1562 door Marcus Gerards, versie in steendruk uit 1881 (© Stadsarchief Brugge). Het toenmalige pand Gouden-Handstraat 6, het huis van Jan Van Eyck, is in het paars ingekleurd.

agentschap Onroerend Erfgoed
Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroenderfgoed.be
www.onroenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/BOAE8101>
ISSN 1371-4678
D/2022/3241/331

////////////////////////////////////

BRUGGE, GOUDEN-
HANDSTRAAT 6.

DE FUNDERING VAN
HET HUIS VAN JAN
VAN EYCK

AANGESNEDEN?

Eindverslag van een toevalsvondst

////////////////////////////////////

SOFIE VANHOUTTE EN FREDERIK ROELENS

MET BIJDAGEN VAN:
MARINA VAN BOS EN MATHIEU BOUDIN

INHOUD

1	INLEIDING.....	6
2	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT	8
3	DE ONDERZOEKSOPDRACHT.....	10
3.1	ALGEMENE BEPALINGEN	10
3.2	DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE	11
3.3	RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN.....	11
4	WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING.....	12
5	AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK	13
6	RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT	14
6.1	LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT	14
6.2	HISTORISCHE CONTEXT.....	14
6.2.1	DE GOUDEN-HANDSTRAAT	14
6.2.2	HET HUIS VAN JAN VAN EYCK	15
7	BESCHRIJVING VAN DE SITE	18
7.1	BODEMKUNDIGE SITUATIE	18
7.2	SPOREN EN STRUCTUREN.....	18
7.2.1	MUURSTRUCTUUR 1.....	18
7.2.2	MUURSTRUCTUUR 2.....	21
7.2.3	HET ORIGINELE BODEMARCHIEF.....	21
7.3	VONDSTEN	22
7.3.1	DE BODEM VAN EEN STEENGOEDKRUIK MET ORANJERODE VERFRESTANT	24
7.3.2	EEN KANNETJE IN HOOGVERSIERD AARDEWERK	28
7.3.3	EEN DOMINOSTEEN.....	29
7.4	INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	30
8	SYNTHESE.....	32
9	BIBLIOGRAFIE	33
10	BIJLAGEN	35
10.1	LIJST VAN FIGUREN	35
10.2	LIJST VAN PLANNEN	36
10.3	LIJST VAN TEKENINGEN.....	36
10.4	LIJST VAN FOTO'S.....	36
10.4.1	TERREINFOTO'S.....	36
10.4.2	VONDSTENFOTO'S.....	43

10.5	LIJST VAN SPOREN	45
10.6	LIJST VAN VONDSTEN	46
10.7	LIJST VAN STALEN	46
10.8	RESULTATEN VAN AARDKUNDIGE EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE ANALYSES (RUWE DATA)	47
10.8.1	RADIOKoolstofDATERING (KIK, MATHIEU BOUDIN)	47
10.8.2	ANALYSE VERF OP BODEM STEENGOEDKRUIK (KIK, MARINA VAN BOS)	50

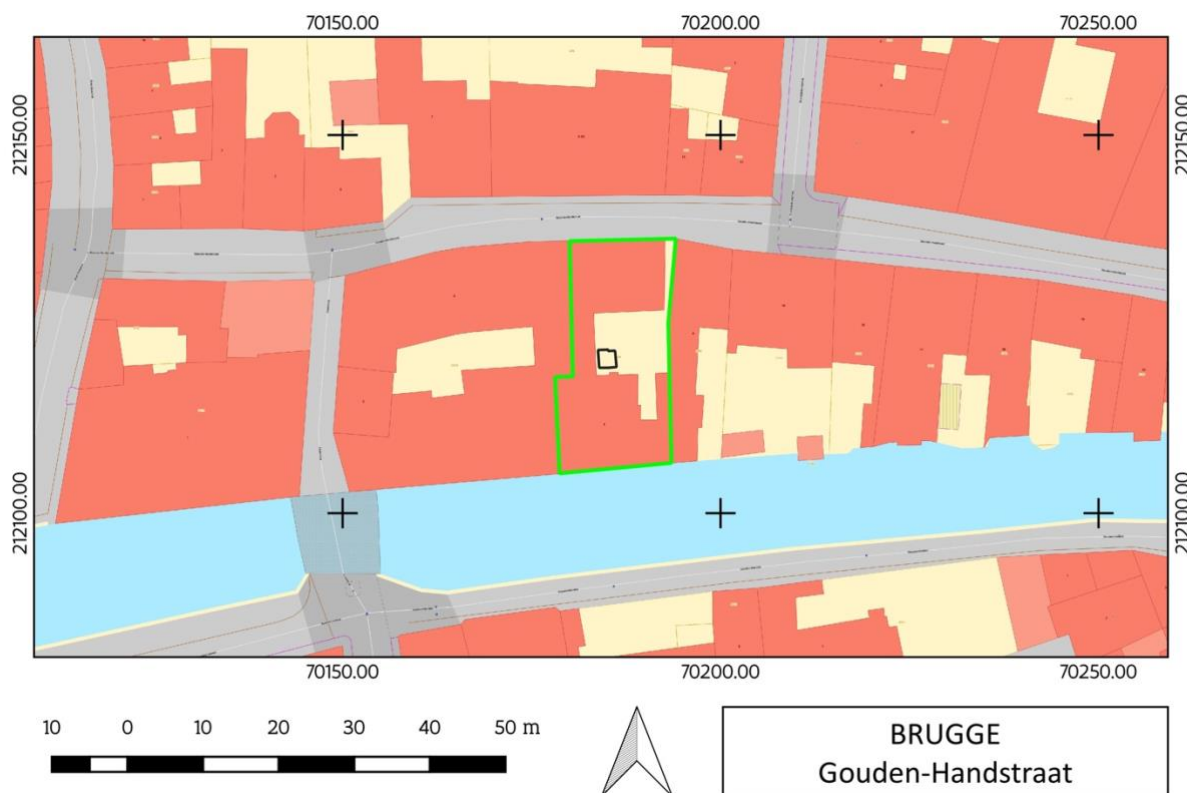

1 INLEIDING

Raakvlak, de intergemeentelijke onroerende goederdienst Brugge en Ommeland, kreeg midden maart 2018 een tip van de collega's van de dienst Monumentenzorg en Erfgoedzaken van de stad Brugge over grondige renovatiewerken in het pand Gouden-Handstraat 6. Alhoewel het huidige gebouwenbestand 'Huis Knapen' een 19de-eeuws pand met vroeg-20ste-eeuwse voorgevel omvat, gaat het terug op een samenvoeging van verschillende laatmiddeleeuwse percelen. Archivalisch onderzoek toonde bovendien aan dat niemand minder dan Jan Van Eyck tussen 1431 en 1441 de eigenaar was van het huis op dit adres.

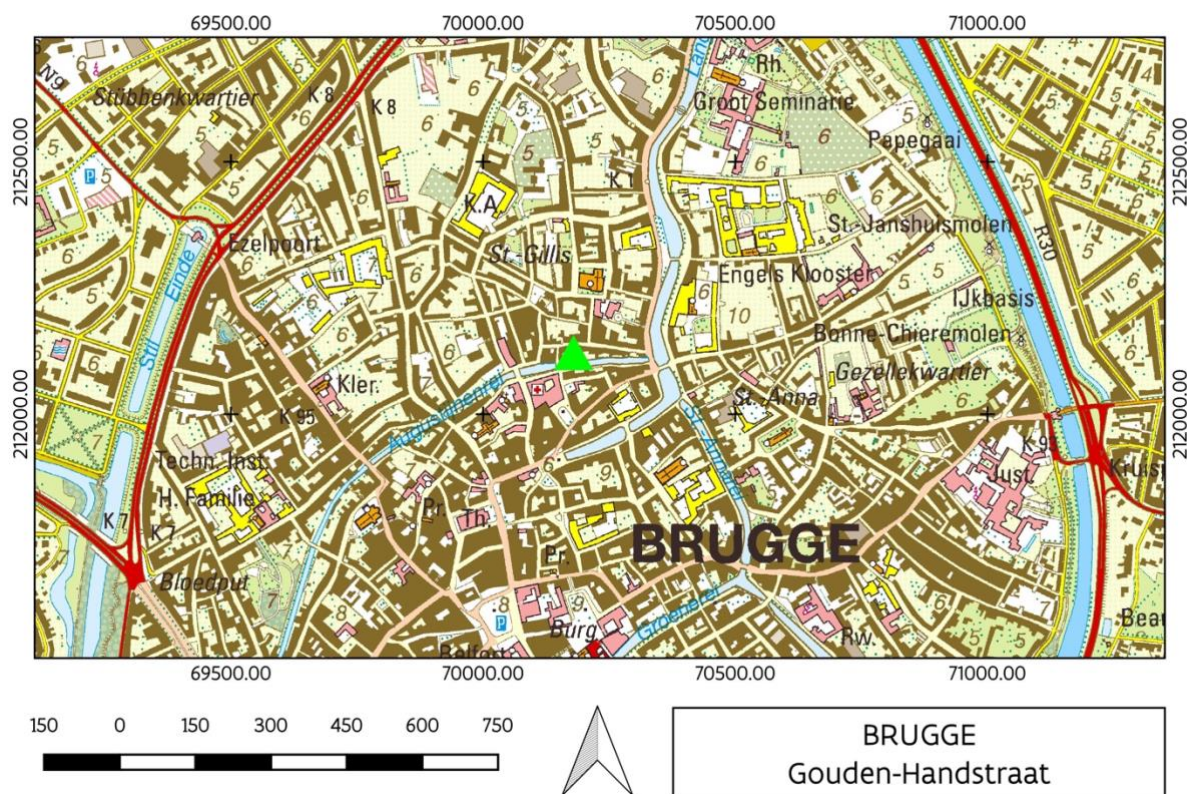
Bij een werfbezoek kon Raakvlak met de werfleider afspreken dat de IOED het uitgraven van de liftput, de enige graafwerken met een zekere verticale impact, mocht opvolgen. Tijdens deze beperkte werfcontrole op woensdag 21 maart kwamen enkele muren en vondsten aan het licht. Na contact met het agentschap Onroerend Erfgoed werd de toevalsvondst gemeld en werd de toevalsvondstprocedure opgestart. Het terreinonderzoek werd daarbij op vraag van Raakvlak aan de IOED gedelegeerd, mede gezien zij al afspraken hadden gemaakt met de bouwheer en de aannemer.

Het beperkte terreinonderzoek vond plaats op donderdagochtend 22 maart en op maandagochtend 26 maart 2018. Het voorziene terreinwerk werd daarbij volledig afgerond. Raakvlak stond in voor het archeologierapport¹. Het eindverslag werd overgelaten aan het agentschap Onroerend Erfgoed. De uitgewerkte resultaten van dit archeologisch onderzoek, de verdere verwerking van de onderzoeksgegevens en vondsten, en de interpretatie van de site binnen de ruimere historische context vormen het onderwerp van dit eindverslag.

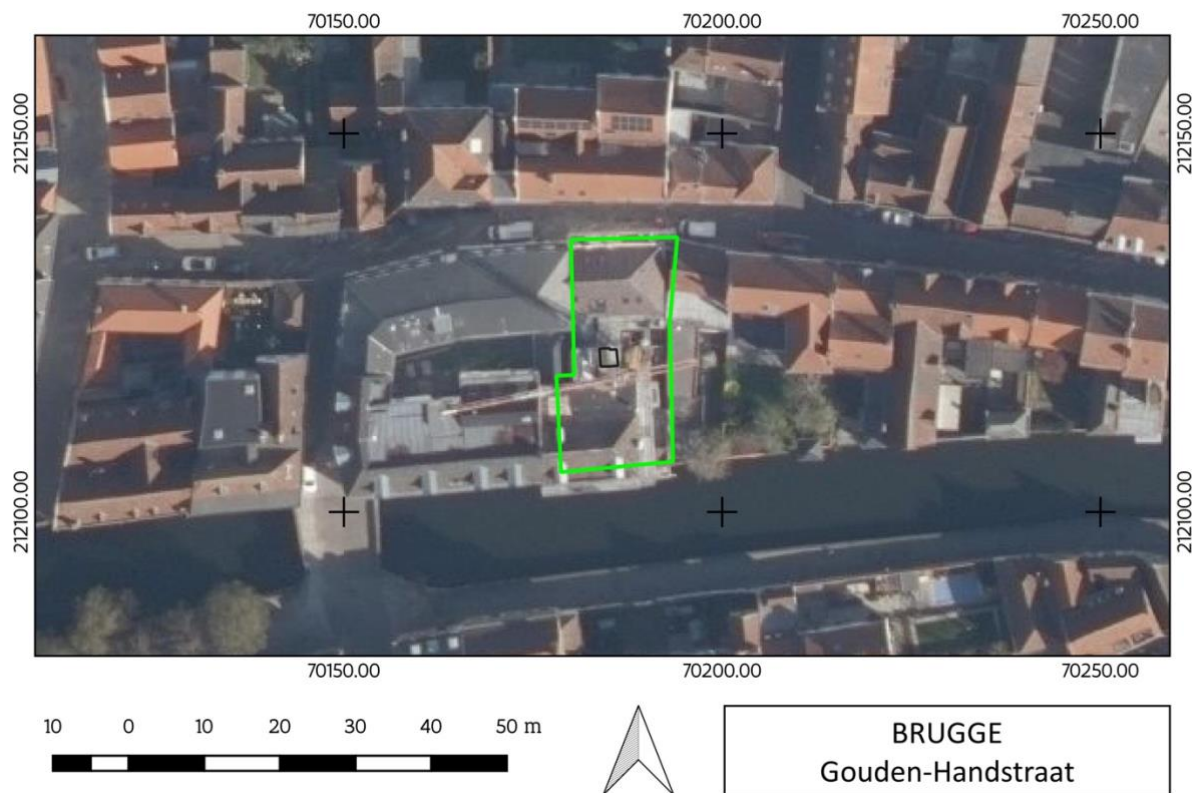

Figuur 1: Perceelsgrenzen en afbakening van het onderzochte gebied, aangeduid op GRB (© AGIV). Het perceel grenst in het noorden aan de Gouden-Handstraat, in het zuiden aan de Gouden-Handrei. Het straatje dat de verbinding maakt tussen de Gouden-Handstraat en de Gouden-Handbrug, is de Torenbrug.

¹ Roelens *et al.* 2020.

Figuur 2: Locatie van Gouden-Handstraat 6 in Brugge op de topografische kaart (© AGIV).

Figuur 3: Aanduiding van het betreffende perceel en de werkput op de orthofoto (© AGIV).

2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT

Brugge, Gouden-Handstraat 6

Projectcode	2018A343
Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog	Agentschap Onroerend Erfgoed (OE) OE/ERK/Archeoloog/2015/00001 Sofie Vanhoutte (Erfgoedonderzoeker Archeologie)
Veldwerkleider	Frederik Roelens (Raakvlak)
Locatiegegevens van het onderzochte gebied	
Provincie	West-Vlaanderen
Gemeente	Brugge
Deelgemeente	/
Adres	Gouden-Handstraat 6
Toponiem	/
Bounding box WP in Lambertcoördinaten (EPSG:31370)	NW: x: 70183,8025 – y: 212121,5759 NO: x: 70186,0453 – y: 212121,4899 ZW: x: 70183,9548 – y: 212119,2228 ZO: x: 70186,2475 – y: 212119,3241
Kadastrale informatie	Brugge, Afdeling 5, Sectie E, perceel 536B
Toevalsvondst	
Datum vondst	21/03/2018
Datum melding	21/03/2018 (melding ID 261)
Dossiernummer	ID 259
Begin- en einddatum veldwerk	22/03/2018; 26/03/2018
Oppervlakte van werkput (WP)	ca. 5 m ²

Terreinwerk Frederik Roelens (veldwerkleider, Raakvlak)
Dieter Verwerft (assistent-archeoloog,
Raakvlak)
Jurgen Vandewalle (veldtechnicus, Raakvlak)

Opmetingen, aanmaak plannen, fotografie terrein Frederik Roelens
Dieter Verwerft

Fotografie vondsten Raakvlak
Kris Vandevorst (fotograaf OE)
Geert Vynckier (OE)

Tekeningen vondsten Sylvia Mazereel (archeologisch tekenaar, OE)

Kaartmateriaal en lay-out plannen Sylvia Mazereel

Verfanalyse

Marina Van Bos (KIK)

Radiokoolstofdatering

Mathieu Boudin (KIK)

Rapportage

Sofie Vanhoutte
Frederik Roelens

Lay-out

Sylvia Mazereel

Figuur 4: Op de binnenkoer van het pand, in de werkput voor de aanleg van de liftkoker, stootte de graafmachine op muurrestanten. De boven- en omliggende grond werd vervolgens grotendeels machinaal weggegraven, alvorens de structuur verder manueel kon worden vrijgelegd. Foto Sofie Vanhoutte.

3 DE ONDERZOEKSOPDRACHT

3.1 ALGEMENE BEPALINGEN

Het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 vermeldt het volgende in verband met toevalsvondsten, onder Hoofdstuk 5. Archeologie – Onderafdeling 4. Toevalsvondsten:

Art. 5.1.4. Iedereen die, op een ander moment dan bij het uitvoeren van een archeologisch vooronderzoek, een archeologische opgraving of het gebruik van een metaaldetector, een roerend of onroerend goed vindt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat het archeologische erfgoedwaarde heeft, is verplicht daarvan binnen drie dagen aangifte te doen bij het agentschap. De Vlaamse Regering kan de nadere regels daarvoor bepalen. In voorkomend geval brengt het agentschap de zakelijkrechthouder en de gebruiker van de betrokken percelen, als ze niet de vinder zijn, en de gemeenten waar de vondsten worden gedaan ervan op de hoogte dat er vondsten zijn gedaan die vermoedelijk archeologische erfgoedwaarde hebben en wat de rechtsgevolgen daarvan zijn. De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte:

1° de archeologische artefacten en hun vindplaats in onveranderde toestand bewaren;

2° de archeologische artefacten en hun context tegen beschadiging of vernieling beschermen;

3° de archeologische artefacten en hun context toegankelijk maken voor onderzoek door het agentschap.

De Vlaamse Regering kan de nadere regels daarvoor bepalen.

Na het onderzoek, vermeld in het derde lid, 3°, kan het agentschap de termijn van tien dagen inkorten of verlengen. Het agentschap brengt de zakelijkrechthouder en de gebruiker daarvan per beveiligde zending op de hoogte. Na het verstrijken van de termijn zijn de zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder niet langer onderworpen aan het passiefbehoudsbeginsel

voor archeologisch erfgoed voor wat betreft de gemelde vondst.

De Memorie van Toelichting van het Onroerenderfgoeddecreet vult aan:

Artikel 5.1.4. (...) De bij decreet opgelegde bewaarmogelijkheden blijven gedurende tien dagen van kracht. Gedurende deze periode beschikt de Vlaamse overheid over de nodige tijd om de noodzakelijke vaststellingen te doen of te laten doen op het terrein. De Vlaamse overheid werkt zoveel mogelijk samen met de betrokken onroerenderfgoedgemeente(n). Op basis van de terreinevaluatie kan de Vlaamse overheid de termijn van tien dagen verlengen of inkorten. Eventuele financiële tegemoetkomingen als gevolg van een termijnverlenging kunnen in uitvoeringsbesluiten worden behandeld (zoals bepaald in artikel 10.3.3). Omdat deze financiële tegemoetkomingen volledig voor rekening van de Vlaamse overheid zijn, is de Vlaamse administratie volledig voor het proces van toevalsvondsten bevoegd.

Het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014 betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 (gewijzigd bij besluit van de Vlaamse Regering van 4 december 2015) vervolledigt als volgt:

Artikel 5.5.4. Met toepassing van artikel 5.1.4 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en in afwijking van artikel 5.5.1 tot en met artikel 5.5.3 van dit besluit geldt voor archeologische vooronderzoeken met ingreep in de bodem en archeologische opgravingen die volgen op een toevalsvondst en uitgevoerd worden door het agentschap, een onmiddellijke toelating.

Een toevalsvondst dient steeds op korte termijn behandeld te worden. Hierdoor beperkt de onderzoeksopdracht zich tot het evalueren van het bodemarchief en het *ex situ* bewaren van mogelijk archeologisch materiaal dat dreigt vernietigd te worden. Binnen de context van een toevalsvondst kan een voorafgaandelijk bureauonderzoek niet plaatsvinden. Dit bureauonderzoek dat de landschappelijke, bodemkundige, historische en archeologische voorkennis van de vindplaats verzamelt, gebeurt bij een toevalsvondst pas na het terreinonderzoek en beperkt zich logischerwijze tot de informatie die relevant is voor de toevalsvondst in kwestie. De historische gegevens zijn bij deze context van uitzonderlijk belang. Voor de vindplaats is er geen archeologische voorkennis. Uitweiding over de archeologische kennis van een ruimer gebied is voor de interpretatie van deze vindplaats niet relevant. De resultaten van het bureauonderzoek zijn in dit eindverslag opgenomen (zie hoofdstuk 6).

3.2 DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Aangezien het hier een toevalsvondst betreft, was een vooraf bepaalde vraagstelling niet aan de orde. Het doel van het onderzoek van een toevalsvondst beperkt zich tot inzicht verkrijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen en vondsten, hun datering en indien van toepassing hun relatie en fasering, alsook het *ex situ* bewaren van de vondsten die dreigen vernietigd te worden.

Voor dit eindverslag is dit onderzoek uitgebreid. De resultaten van het archeologisch onderzoek zijn bestudeerd in het licht van de voorkennis van het gebied en de historische context om te komen tot een interpretatie van de site.

3.3 RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN

De randvoorwaarden noodzakelijk voor het onderzoek van een toevalsvondst worden beschreven in artikel 5.1.4. van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013: *'De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte de archeologische artefacten en hun vindplaats in onveranderde toestand bewaren, de archeologische artefacten en hun context tegen beschadiging of vernieling beschermen, de archeologische artefacten en hun context toegankelijk maken voor onderzoek door het agentschap'*.

Na een werfbezoek werd met de werfleider van het aannemersbedrijf verantwoordelijk voor de renovatiewerken afgesproken dat Raakvlak het uitgraven van de liftput in het historisch interessante pand – de enige graafwerken met een zekere verticale impact – mocht opvolgen. Toen een structuur werd aangesneden, gaven de bouwheer en aannemer de archeologen de ruimte en de nodige tijd om de toevalsvondst te onderzoeken. Deze tijd kon zeer beperkt worden gehouden.

Figuur 5: De graafmachine werd ingezet om de top van de muurrestanten maximaal vrij te leggen en de omliggende grond met puin weg te graven. Foto Raakvlak.

Figuur 6: De muurstructuren werden verder manueel opgeschoond. Foto Raakvlak.

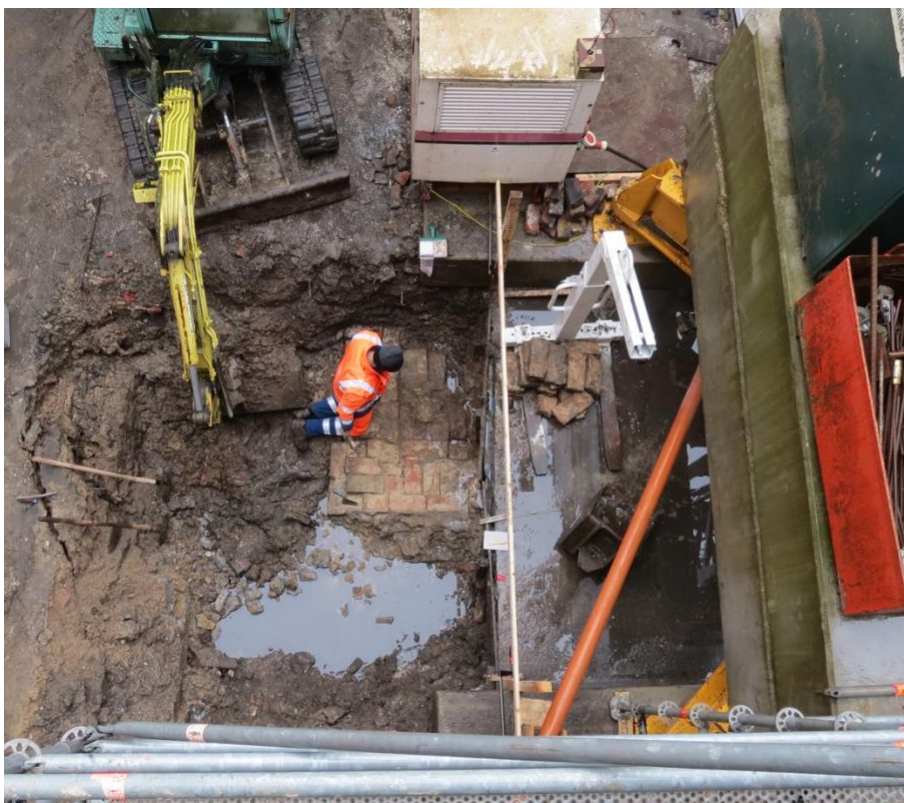
4 WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING

Het terreinonderzoek werd gedelegeerd aan de archeologen van Raakvlak. Het veldteam bestond uit veldwerkleider Frederik Roelens (AOE/ERK/Archeoloog/2016/105), assistent-archeoloog Dieter Verwerft (AOE/ERK/Archeoloog/2016/103) en veldtechnicus Jurgen Vandewalle.

De uitvoering van dit onderzoek - de registratie en opgraving van de gemelde toevalsvondst - vond plaats volgens de bepalingen van het Onroerenderfgoeddecreet (2013) zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 3.0). Op de terreinfoto's genomen door Raakvlak ontbreken systematisch projectcode, schaallat en noordpijl.

Gezien het hier een toevalsvondst betreft, was er geen sprake van een vooraf bepaalde strategie. Over een oppervlakte van ca. 5 m², de werkput nodig voor de geplande aanleg van de lift, werd het vlak onderzocht. Na afgraving door de graafmachine tot aan de top van de archeologische structuren, meer bepaald twee muren die een hoek vormen, werden deze verder manueel opgeschoond en onderzocht. Alles werd digitaal en gegeoreferent opgemeten. De hoogtes werden geregistreerd in TAW (Tweede Algemene Waterpassing). De vrijgelegde structuren werden door Raakvlak omstandig gefotografeerd.

De gemaakte keuzes op het terrein werden door Raakvlak genomen. Tijdens de opgraving waren geen derden of externen betrokken inzake wetenschappelijke advisering.

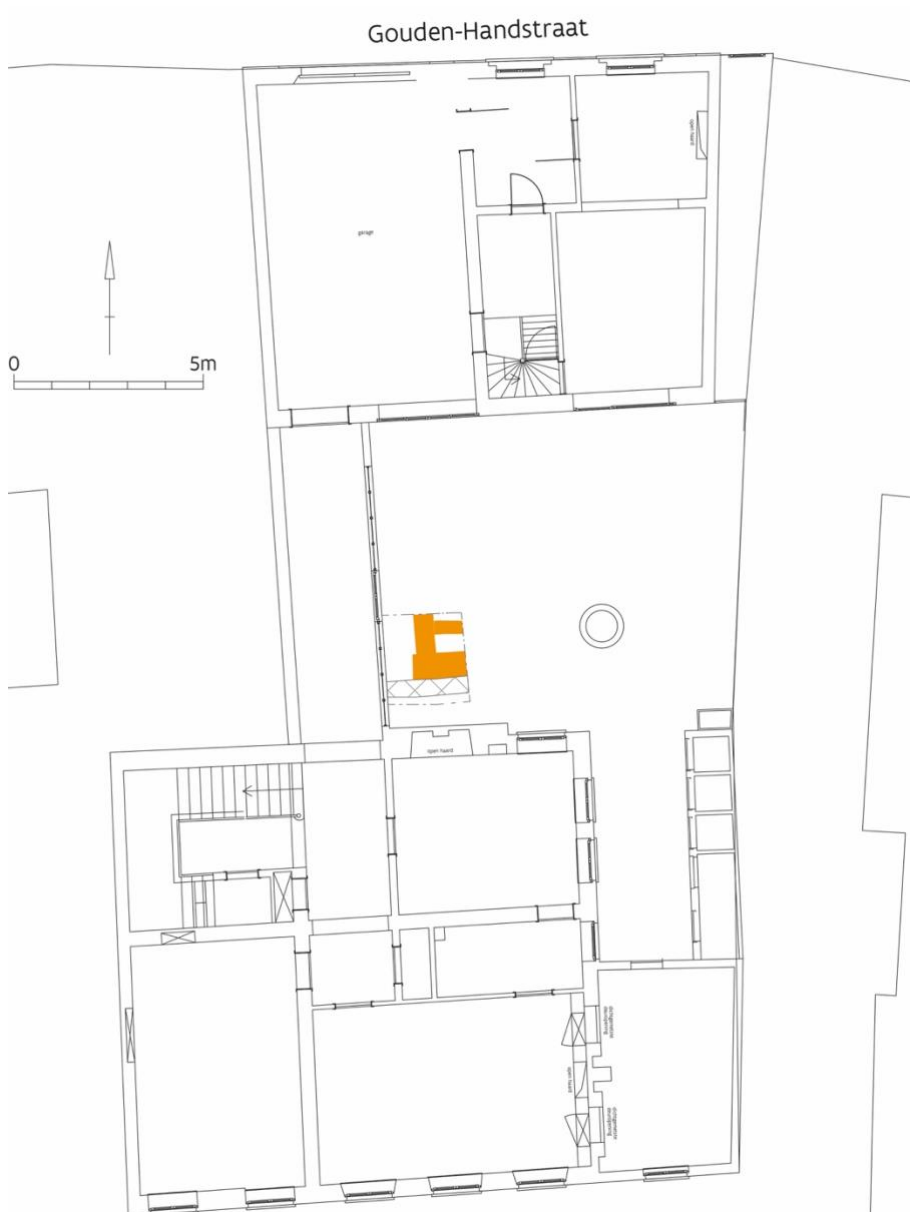

Figuur 7: Foto genomen vanop stelling, zicht vanuit noorden op de contouren van de werkput en de aangetroffen muurrestanten. Foto Raakvlak.

5 AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

De studie beperkt zich tot case-gebonden onderzoeksvragen met betrekking tot de aard van de vindplaats, de datering, de relatie en de fasering van sporen en vondsten. Eigen aan het onderzoek van een beperkte toevalsvondst is dat de uitwerking ervan veel vertelt over deze vindplaats maar weinig over de ruimere context. Heel specifiek voor deze toevalsvondst zijn de volgende vragen cruciaal. Behoren de aangetroffen muurresten toe aan het huis of het atelier van Jan Van Eyck? Kunnen andere vondsten gelinkt worden aan de meest bekende Vlaamse primitief? Om tot een antwoord te kunnen komen, zijn de archeologische gegevens geconfronteerd met geschreven bronnen en zijn natuurwetenschappelijke analyses ingezet om tot objectieve resultaten te komen.

Gelet op het beperkte aantal sporen en vondsten zijn alle gegevens hier noodzakelijk om tot een zinvolle conclusie te kunnen komen van deze vindplaats. Een assessment-rapport is binnen deze context niet aan de orde. Evenmin is een conservatierapport van toepassing.

Figuur 8: Architectenplan van de bestaande toestand (© LMS Architecten Vermeersch) met aanduiding van de werkput voor de liftkoker en de aangetroffen muurresten. Opmeting Raakvlak. Uitwerking OE.

6 RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT

6.1 LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT

Gezien het hier een toevalsvondst betreft, bovendien zeer beperkt in oppervlakte, kan deze beschrijving algemeen worden gehouden.

Het perceel in kwestie bevindt zich vrij centraal in de historische stadskern van Brugge, in de noordelijke helft van het 'ei'. Het grenst langs de noordzijde aan de Gouden-Handstraat, langs de zuidkant meteen met de gevel aan de Gouden-Handrei, één van de huidige binnenreien.

Brugge is landschappelijk gesitueerd op de grens van de kustvlakte en de zandstreek. De stad ontwikkelde zich op drie zandruggen aan de Reie, de rivier die de stadskern doorkruist.² De zandige ondergrond heeft echter weinig betekenis in het licht van deze toevalsvondst. De eeuwenlange stadsontwikkeling van de historische stadskern van Brugge heeft immers voor een dik bodemarchief gezorgd.

6.2 HISTORISCHE CONTEXT

Gezien het hier een toevalsvondst betreft waarbij het historisch en archeologisch kader pas na het terreinwerk kon worden onderzocht, beperkt dit onderzoek zich logischerwijze tot de historische en archeologische context relevant voor deze vindplaats. Archeologische gegevens zijn niet voorhanden voor dit perceel of voor de nabije omgeving. Historische gegevens daarentegen zijn er des te meer.

6.2.1 De Gouden-Handstraat

De eerste stedelijke omwalling uit de 12de eeuw (1127-1128) volgt aan deze kant van de stad het tracé van de Gouden-Handrei. Het latere perceel Gouden-Handstraat 6 valt dan nog net buiten de stadsomwalling. De sterke bevolkingsgroei in de loop van de 12de en 13de eeuw dankzij de opkomst van Brugge als handelsmetropool zorgt voor het ontstaan van nieuwe wijken buiten de stad. Die gronden horen toe aan verschillende heerlijkheden van lokale heren en worden pas in de loop van het derde kwart van de 13de eeuw ingepalmd door het Brugse stadsbestuur. Eén van die wijken is het Praetse, onderdeel van de heerlijkheid van Praet van Oedelem. Kort vóór 1240 wordt er een kerk gebouwd, waarrond Sint-Gillisdorp ontstaat, de uiteindelijke Sint-Gillisparochie. Rond 1283 kan de stad uiteindelijk de heerlijkheid het Praetse inlijven.³

Het inlijven van de buitenwijken leidt tot een aanzienlijke uitbreiding van het stadsareaal; in 1297 wordt dan ook gestart met de bouw van een tweede stadsomwalling. Het gebied dat vanaf dan omwald was, komt ongeveer overeen met het huidige stadsareaal binnen de huidige vesten. Dit gebied telde toen ongeveer 40.000 à 45.000 inwoners, wat zo goed als het dubbele is van het huidige aantal inwoners.⁴ Ten laatste vanaf het einde van de 13de eeuw moet het perceel langs de Gouden-Handstraat bebouwd zijn geweest.

Pas rond 1300, bij de ontwikkeling van de wijk, ontstond de oorspronkelijke Gouden-Handstraat. Volgens een vermelding in een document uit die tijd werd de straat toen immers '*novo vico bachten Torre*' genoemd ('de nieuwe straat (of onlangs ontstane straat) achter Torre'). *Torre* verwees naar het huis van een zekere Jan van den Torre dat naast de oude Torenbrug (de huidige Gouden-Handbrug) lag, tussen de Gouden-Handrei en de Gouden-Handstraat. De straat zal dus kort vóór 1300 ontstaan

² Agentschap Onroerend Erfgoed 2020b. Dossier archeologische zone 'Historische stadskern van Brugge', opgemaakt door Bieke Hillewaert.

³ Schotte & De Meester 2007, 7-8; zie ook Agentschap Onroerend Erfgoed 2022.

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020a.

zijn.⁵ In 1323 is er sprake van *der nieuwer strate bider cleenen brugskine*.⁶ Later, volgens een document uit 1403, is er ook sprake van de *Sint-Gillis Nieuwstrate* of *Nieuwstrate by Sint-Gillis*. Die naam bleef in voege tot in de jaren 1700, waarna ze geleidelijk aan werd vervangen door de Gouden-Handstraat. Deze naam verwijst naar het huis De Gouden Hand⁷ (Gouden-Handstraat 22).⁸

6.2.2 Het huis van Jan Van Eyck

Het huis aan de Gouden-Handstraat 6 behoorde ooit toe aan niemand minder dan de Vlaamse primitief Jan Van Eyck. Dat Van Eyck een huis had in de Gouden-Handstraat, was reeds ontdekt in 1847 door Charles Carton en Philippe De Stoop, medestichters van het Genootschap voor Geschiedenis in Brugge. Ze zagen echter het hoekhuis aan de voet van de brug voor zijn eigendom aan. De kunsthistoricus William Henry James Weale (1832-1917), een van de grondleggers van de studie van de Vlaamse Primitieven, toonde in 1861 echter aan dat het huis van Van Eyck te situeren is op de plaats van de huidige Gouden-Handstraat 6.⁹

Jan Van Eyck, die rond 1390 geboren was, kwam voor het eerst naar Brugge in 1425. Hij werd er hofschilder van de Bourgondische hertog Filips De Goede. In 1431 kocht hij een huis in Brugge: hij werd eigenaar van het pand en het perceel Gouden-Handstraat 6 op 24 juni 1431. Het is aannemelijk dat Van Eyck er ook daadwerkelijk woonde, maar absoluut zeker is dat niet. Tot en met 24 juni 1441 betaalde hij de rente van 30 schellingen die op zijn huis rustte. Waarschijnlijk overleed hij op het eind van die maand. In 1443 deden zijn erfgenamen het huis van de hand.¹⁰

Van Eyck had het huis dus 10 jaar in zijn bezit. Het huis bevond zich rechts van een brandstraatje. Het was een groot perceel en het is zeer aannemelijk dat zijn atelier zich achter het huis bevond. In die tijd was het gebruikelijk dat schilders op dezelfde plaats woonden en werkten. Meester-schilders gaven bovendien ook onderdak aan hun leerlingen. Pas uit 1543 is een beschrijving van het pand gekend, als een huis met stenen gevel. In 1635 is er sprake van een huis met een erf met opslagplaats. Het is mogelijk dat de vermelde opslagplaats teruggaat op het atelier van Van Eyck.¹¹ Op de stadsplattegrond van Marcus Gerards uit 1562 is aan Gouden-Handstraat 6 een diephuis te zien dat twee bouwlagen had en een zadeldak (zie Figuur 10). Erachter, tegen de Reie, lag nog een groot gebouw op dit perceel, ook met twee bouwlagen en een zadeldak. In de Gouden-Handstraat is links van de woning het poortje van het brandstraatje te onderscheiden.

Van het oorspronkelijke huis is bovengronds niets meer bewaard. In de periode 1726-1730 werd het pand volledig verbouwd. De twee huizen maakten plaats voor een groot erf dat deel uitmaakte van het pand aan de hoek met de Torenbrug. Langs de Gouden-Handstraat werd een klein gebouw opgetrokken (zie Figuur 11), maar dat was zeker geen woning; in de bevolkingsregisters van eind 18de eeuw tot midden 19de eeuw staan er geen bewoners voor ingeschreven. Het was waarschijnlijk in gebruik als poortgebouw, koetshuis, opslagplaats of paardenstal. De huidige woning dateert uit 1855. Het achterhuis aan de Reie zou wel nog teruggaan op een oude constructie.¹²

⁵ Schouteet 1976, 71.

⁶ Schotte & De Meester 2007, 7.

⁷ *Het Huys Ghenaemt De Gouden Handt* draagt op de trapgevel nog de cartouche ANNO 1632. Het huis is een beschermd monument (<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/82914>).

⁸ Schouteet 1976, 71.

⁹ De Meester *et al.* 2020, 128-129.

¹⁰ De Meester *et al.* 2020, 129-130.

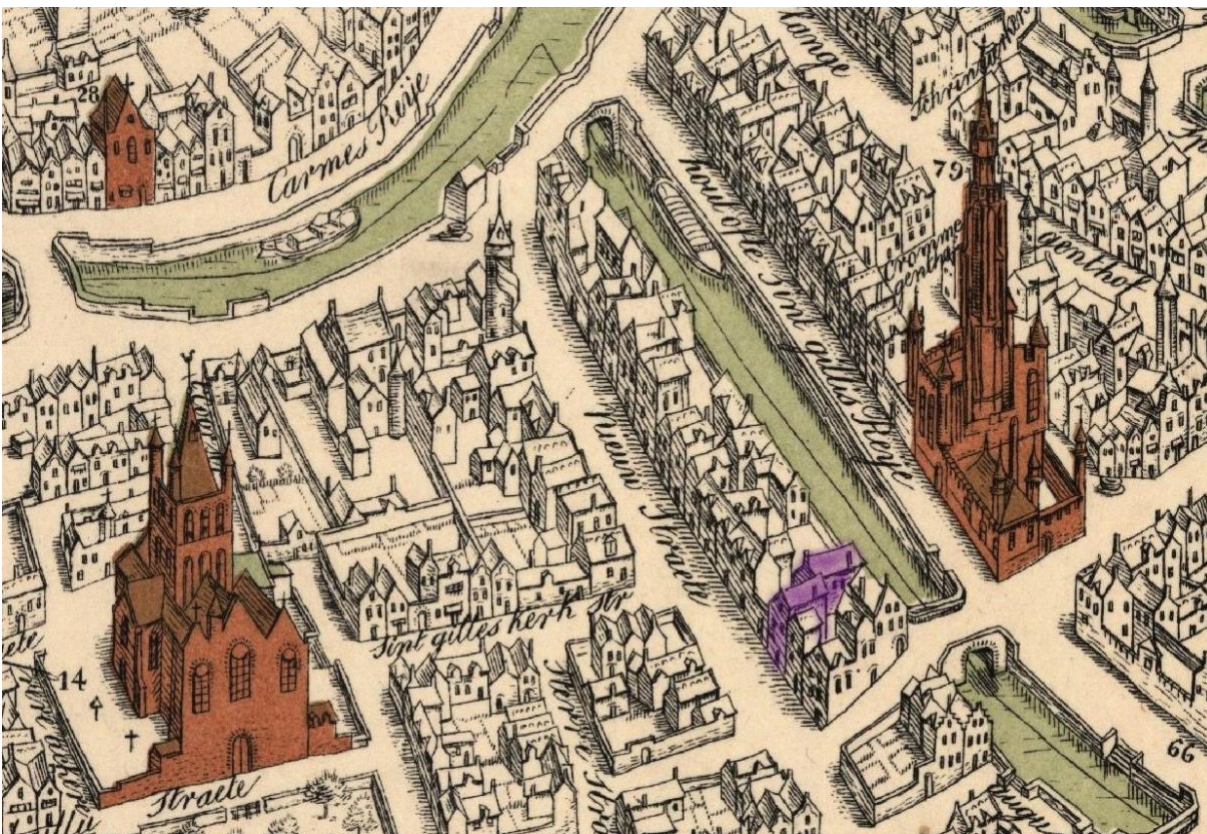
¹¹ De Meester *et al.* 2020, 130.

¹² De Meester *et al.* 2020, 130-131.

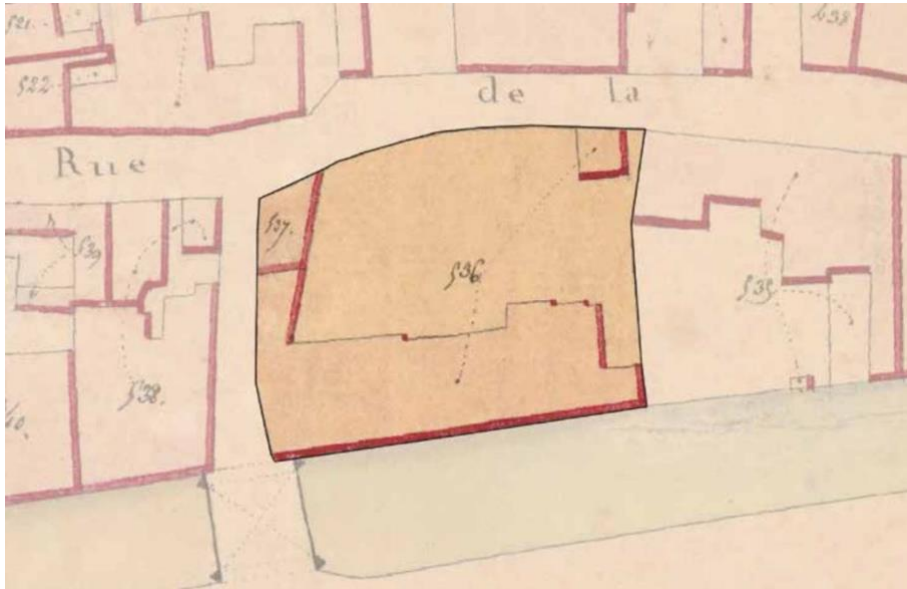
Figuur 9: Stadsplan van Brugge. Steendruk uit 1881 van de oorspronkelijke kaart van Marcus Gerards uit 1562. © Stadsarchief Brugge.

Figuur 10: Detail van het stadsplan van Brugge uit 1562 door Marcus Gerards, versie in steendruk uit 1881 (zie vorige figuur). © Stadsarchief Brugge. In paars is Gouden-Handstraat 6 gemarkeerd. De straat heette toen nog *Nieuw Straete*. Links zien we de Sint-Gilliskerk.

De kans is groot dat Jan Van Eyck de bekende schilderijen *Portret van Arnolfini en zijn Vrouw* (1434) en *Madonna met Kannunik Van der Paele* (1436) in zijn atelier aan de Gouden-Handstraat maakte.¹³ De omliggende huizen waren in handen van de Brugse elite en van families die actief waren in het internationale commerciële milieu, een zone vlakbij de haven die in de loop van de 15de en 16de eeuw steeds meer het terrein werd van de Spaanse handelsnaties.¹⁴ Dit was natuurlijk een ideale omgeving voor Van Eyck om er opdrachtgevers te vinden.

Figuur 11: Het kadastraal plan uit 1835 (© Stadsarchief Brugge) toont dat de twee huizen langs het brandstraatje ondertussen zijn afgebroken en dat enkel het hoekhuis tussen Gouden-Handstraat en Torenburg is blijven staan. Het grote erf dat in de plaats is gekomen, hoort bij het pand aan de voet van de Torenbrug. Langs de Gouden-Handstraat is een klein gebouwtje opgetrokken (uit: De Meester *et al.* 2020, 128: Fig. 5.2).

¹³ Dumolyn & Brown 2019, 349.

¹⁴ De Meester *et al.* 2020, 133; zie ook Agentschap Onroerend Erfgoed 2022.

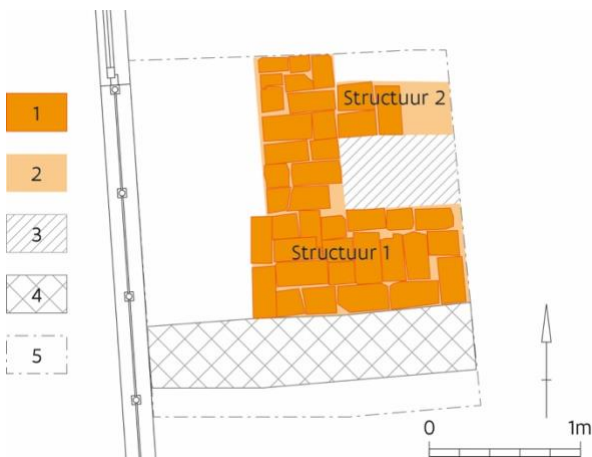
7 BESCHRIJVING VAN DE SITE

7.1 BODEMKUNDIGE SITUATIE

De natuurlijke ondergrond werd op de vindplaats niet aangesneden. Zoals elders in de stad kon ook hier worden vastgesteld dat de eeuwenlange stadsontwikkeling van de historische stadskern voor een dik bodemarchief heeft gezorgd. Gezien de beperkte omvang van de toevalsvondst werden verder geen specifieke bodemkundige waarnemingen gedaan. Het maken van bodemkundige referentieprofielen was binnen de context van het terreinonderzoek ook niet aan de orde.

7.2 SPOREN EN STRUCTUREN

In de werkput voor de aanleg van de liftkoker stootte de graafmachine op muurresten, en dit op ca. – 35 cm onder het huidige loopniveau. Het verder vrijleggen – eerst machinaal, daarna manueel – leverde de hoek van een fundering op. Twee afzonderlijke delen kunnen onderscheiden worden.

Figuur 12: Opgravingsplan. Opmeting Raakvlak; finalisering OE. 1: bovenste intacte baksteenlaag; bakstenen op zelfde niveau; 2: onderliggende bakstenen; 3: zone met steenbrokken en enkele horizontaal liggende bakstenen die na wegname los bleken te zitten, met eronder houtskoolrijk organisch pakket; 4: (sub)recente muur; 5. werkput voor de aanleg van de liftkoker.

7.2.1 Muurstructuur 1

‘Structuur 1’ betreft een bakstenen fundering bestaande uit twee muren die een hoek vormen. Beide muren vormen één geheel: op een dieper niveau grepen de bakstenen in elkaar. De W-O muur, die wat voorbij de buitenlijn van de N-Z muur reikt, was ca. 66 cm breed. De N-Z muur was ca. 52 cm breed. Beide muren waren maximaal 10 lagen hoog bewaard. Ze waren opgebouwd uit handgevormde polderbakstenen van groot formaat (29 à 30 x 14,5 x 8 cm). Dit grote baksteenformaat is toe te wijzen aan de 13de eeuw¹⁵. Er kon zelfs één baksteen van 31 x 14,5 x 7 cm gerecupereerd worden. De bakstenen waren bij beide muren in een zandige, geelgrijze kalkmortel gezet, in beide gevallen ook in een wildverband¹⁶. Natuurlijk moet in Brugge steeds rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat 13de-eeuwse bakstenen werden hergebruikt, wat al vaak is vastgesteld in de stad. De chronologie die kan opgemaakt worden op basis van de andere vondsten, maakt een bouw van het pand in de 13de eeuw echter zeer plausibel (zie verder).

¹⁵ Debonne 2015. Met dank aan Vincent Debonne, Erfgoedonderzoeker Bouwkundig Erfgoed OE, voor de bevestiging.

¹⁶ Bij wildverband worden koppen en strekken in ogenschijnlijk willekeurige volgorde in het metselwerk opgenomen. De stootvoegen liggen daarbij dus niet in eenzelfde lijn. Onbedoelde regelmatige patronen worden vermeden.

De fundering hoorde duidelijk toe aan een stevig gefundeerde structuur, mogelijk maar niet noodzakelijkerwijs een woonhuis. Er is geen relatie met de huidige bebouwing. Deze dateert immers pas uit de 19de eeuw (zie *supra*).

Veel later, in een vroegmoderne fase, is tegenaan de zuidkant van 'structuur 1' nog een muurfundering geplaatst. Deze muur was opgebouwd uit gele bakstenen van kleiner formaat, gezet in een zeer harde, grijze kalkmortel.

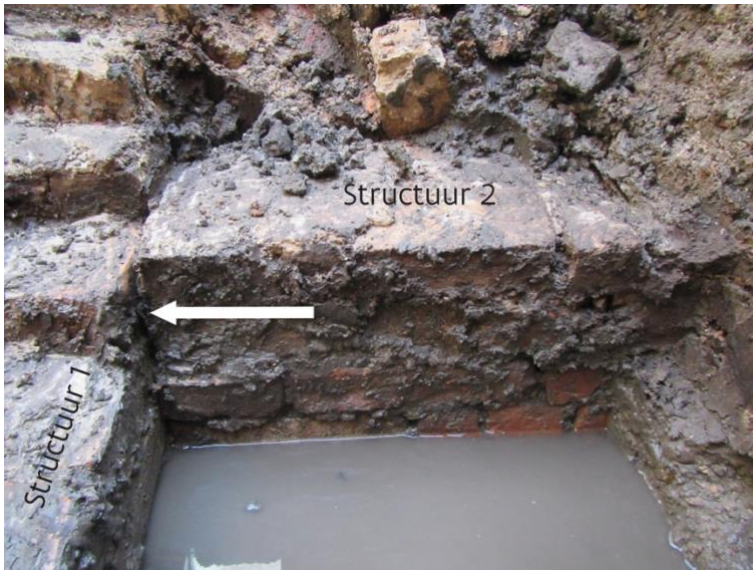

Figuur 13: Het bovenste niveau bakstenen dat op eenzelfde niveau was bewaard. Het is deze baksteenlaag die in detail werd ingetekend (zie vorige figuur). De hoger bewaarde bakstenen zijn hier reeds verwijderd. Zicht gericht op het noorden.

Figuur 14: Zicht op de muurresten, gericht naar het zuiden, met aanduiding van de koude bouwnaad tussen muurstructuren 1 en 2.

Figuur 15: Koude bouwnaad tussen muurstructuren 1 en 2. Zicht naar het noorden.

Figuur 16: De funderingen na het wegnemen van enkele baksteenlagen. Na het verwijderen van losse baksteenbrokken bleek de tussenruimte tussen muurstructuur 1 en muurstructuur 2 open. Zicht naar het oosten.

Figuur 17: De deels uitgebroken muur 'structuur 1' (oostkant W-O segment), met er rechts tegenaan, tegen de zuidkant, de (sub)recente muur. Links is het organische pakket te zien dat de tussenruimte tussen muurstructuur 1 en muurstructuur 2 opvult.

7.2.2 Muurstructuur 2

Tegen de binnenzijde van deze muurfundering, tegen het N-Z muursegment aan, was een structuur in opgaand muurwerk van ca. 35 cm breed geplaatst: 'structuur 2'. Dit gebeurde op een later moment, getuige de koude bouwnaad. Het was tot dezelfde hoogte bewaard als muurstructuur 1 (tot op 65 cm onder het huidige loopniveau). Dit muurwerk was opgebouwd uit bakstenen uit hetzelfde formaat als structuur 1, maar was maximaal 5 lagen bewaard. Het betreft een minder diepe fundering als structuur 1. Ook hier is geen specifiek metselverband gebruikt. De functie van dit muurwerk is, gezien het in deze put beperkte ruimtelijke inzicht, moeilijk te achterhalen, ook gezien de beperkte tussenafstand van ca. 48 cm met het W-O segment van muurstructuur 1.

De ruimte tussen muurstructuren 1 en 2 is later opgevuld geraakt met steenpuin (enkele baksteenbrokken, sommige versinterd, en enkele losse, horizontaal liggende bakstenen, van andere formaten dan deze van muurstructuren 1 en 2) en organisch materiaal (zwart tot roestbruin, houtskoolrijk pakket) (Figuur 17). Tijdens het terreinwerk kreeg deze zone 'spoor 3' toebedeeld. Bij het verder manueel verdiepen in deze zone bleek deze zone van geen betekenis; er was geen verband met structuren 1 en 2.

De machinale uitbraak van deze funderingen werd opgevolgd. Hierbij kwamen geen nieuwe elementen aan het licht. Op de binnenkant van de muren zijn geen sporen van een aanslag aangetroffen, wat naast de dikte van de muren een extra argument is om uit te sluiten dat hier een water-of beerput is aangesneden.

7.2.3 Het originele bodemarchief

Vermeldenswaardig is ten slotte dat in de zuidoostelijke hoek van de werkput, naast de (sub)recente muursleuf, het originele bodemarchief nog was bewaard. Het gaat om een licht- tot donkergrijs, organisch, zandig pakket. In deze laag zijn kleinere fragmenten aardewerk en consumptieresten, zoals dierlijk bot en schelp,¹⁷ aangetroffen, op basis van het aardewerk ruim te dateren in de 13de en de 14de eeuw. Bij de maximale uitgraving, tot 120 cm onder het maaiveld, was de moederbodem nog niet aangesneden.

¹⁷ Stalen werden niet genomen. De samenstelling was duidelijk laatmiddeleeuws consumptieafval (mosselschelpen, oester, wat rund) en zonder verdere context heeft analyse weinig zin.

Figuur 18: Ten zuiden van de insteek van de (sub)recente muur was het oorspronkelijke, dikke pakket laat- tot postmiddeleeuws bodemarchief nog zichtbaar aan de rand van de werkput.

7.3 VONDSTEN

Tijdens het vrijleggen van de muurresten werd een tiental vondsten ingezameld. Het gaat vooral om aardewerk. De meeste stukken kwamen aan het licht tijdens het afgraven door de graafmachine en zijn afkomstig uit het afbraak- en ophogingspakket bovenop en rondom de muurresten. Een deel van de scherven kwam uit het oudere laatmiddeleeuwse pakket dat ten zuiden van de muren werd aangesneden.

De vondsten kunnen dus niet aan een specifieke context worden gekoppeld. Ze bevonden zich zoals gezegd niet *in situ*, maar bovenop en rond de muurrestanten, in de humeuze afbraaklaag en het ophogingspakket dat dateert van na afbraak van de constructie. Behalve een aantal laat- tot postmiddeleeuwse scherven vallen vooral een hoogversierd kannetje en een bodem van een steengoedkruik op. Deze laatste bevat een rode substantie die meteen als mogelijke verf werd geïnterpreteerd.

De vondsten hebben geen directe link met de muurrestanten. Toch verdienen de bodem van een steengoedkruik, een hoogversierd kannetje en een dominosteen wat meer aandacht. De vraag wordt natuurlijk ook gesteld of er een verband kan zijn met Jan Van Eyck of met zijn atelier.

Figuur 19: De diagnostische vondsten die werden aangetroffen bij het vrijleggen van de muurresten.

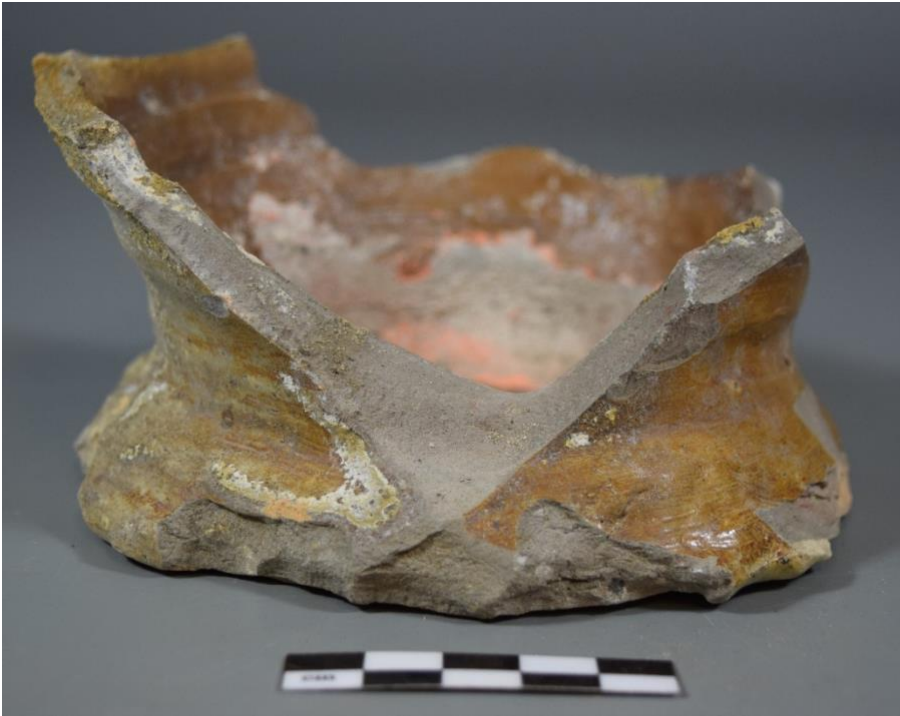
Table 1: Beschrijving van de diagnostische, en ook getekende, vondsten.

BR18GH001	aardewerk	volledige bodem van steengoedkruik met orangerode verfrestant
BR18GH002	aardewerk	halve bodem in rood aardewerk, standvinnenbodem met glazuurvlekken
BR18GH003	aardewerk	korte, massieve steel van steelkom, rood aardewerk (met glazuurvlekken)
BR18GH004	aardewerk	dichtgeknepen, massieve steel van steelpan, rood aardewerk (geen glazuur)
BR18GH005	aardewerk	rand slijbversierd (rood) aardewerk, opstaande rand kom
BR18GH006	been	dominosteen, met veld met 5 stippen en veld met 2 stippen
BR18GH007	aardewerk	kannetje hoogversierd aardewerk, met verticale slijblijversiering, volledig profiel

7.3.1 De bodem van een steengoedkruik met oranje-rode verfstant

7.3.1.1 Het aardewerk

Intrigerend is de vondst van de bodem van een steengoedkruik met bewaard verfresidu (Figuur 19: 1; Figuren 20-23).

Figuur 20: De bodem van de steengoedkruik. Foto op zijkant. Foto Geert Vynckier.

Figuur 21: De bodem van de steengoedkruik. Zicht op de binnenzijde en op de breukvlakken die in meerdere of mindere mate aanslag vertonen. Foto Raakvlak.

De geknepen standring in steengoed met zoutglazuur kan op basis van alleen de vorm in principe al in de 14de eeuw gedateerd worden. Op basis van het baksel, de bruine engobe en de morfologie van de bodem is de 14de eeuw echter uit te sluiten. Bodems in uitgeknepen standring geraken rond 1550 volledig uit gebruik. Deze bodem is dus in de 15de of eerste helft 16de eeuw te dateren.¹⁸ Dit sluit echter niet uit dat het gebruik van (veel) later is. Het gaat immers om een oneigenlijk gebruik van het recipiënt. Het verfresidu is beperkt tot een hoogte van 2 à 2,5 cm boven de eigenlijke bodem en de meeste breuken zijn oud. Dit laatste wordt benadrukt door de aanslag op de breukvlakken. Op basis van deze argumenten kan geconcludeerd worden dat de bodem van een gebroken kan of kruik hergebruikt werd als mengbakje voor verf.

7.3.1.2 De verf

In opdracht van het agentschap Onroerend Erfgoed werd een analyse uitgevoerd op de verfesten met als doel het pigment en het bindmiddel van de verf te identificeren. De analyse werd uitgevoerd door het KIK, onder leiding van Marina Van Bos (zie bijlage 10.8.2). Een kleine fractie van de op de kruikbodem aanwezige verf werd hiertoe verwijderd. Teneinde de anorganische componenten (dus het pigment) te kunnen identificeren, werd het monster geanalyseerd met behulp van SEM-EDX (scanning elektronenmicroscopie gekoppeld aan een energie-dispersief X-straal detectiesysteem) en MRS (microRaman spectroscopie). Om de organische componenten, dus het bindmiddel, te kunnen achterhalen, werd het monster onderzocht met behulp van FT-IR (infraroodspectroscopie) en Py-GC-MS (pyrolyse gaschromatografie gekoppeld aan massaspectrometrie). Deze analyse werd uitgevoerd na toevoeging van tetra methyl ammoniumhydroxide om de detectie van vetzuren te verhogen (door methylatie).

Uit de analyse via SEM-EDX en MRS blijkt de verf een mengsel te bevatten van twee pigmenten: loodwit (wit pigment) en loodmenie (oranjerode kleurstof). De FT-IR analyse en de Py-GC-MS analyse geven aan dat de verf een geringe hoeveelheid olie bevat. Er zijn aanwijzingen dat het mogelijk om lijnzaadolie gaat.

Loodwit, een loodverbinding, was al in de Oudheid in gebruik en was tot het midden van de 19de eeuw het belangrijkste witte pigment. Het is echter zeer giftig, waardoor het nog nauwelijks wordt gebruikt. Ook loodmenie (of minium) is al sedert de Oudheid in gebruik. Het is één van de oudste 'artificieel bereide pigmenten'.¹⁹ De toepassing van olie als bindmiddel voor verf wordt vanaf de 13de eeuw beschreven in schildershandboeken.²⁰

7.3.1.3 Radiokoolstofdatering

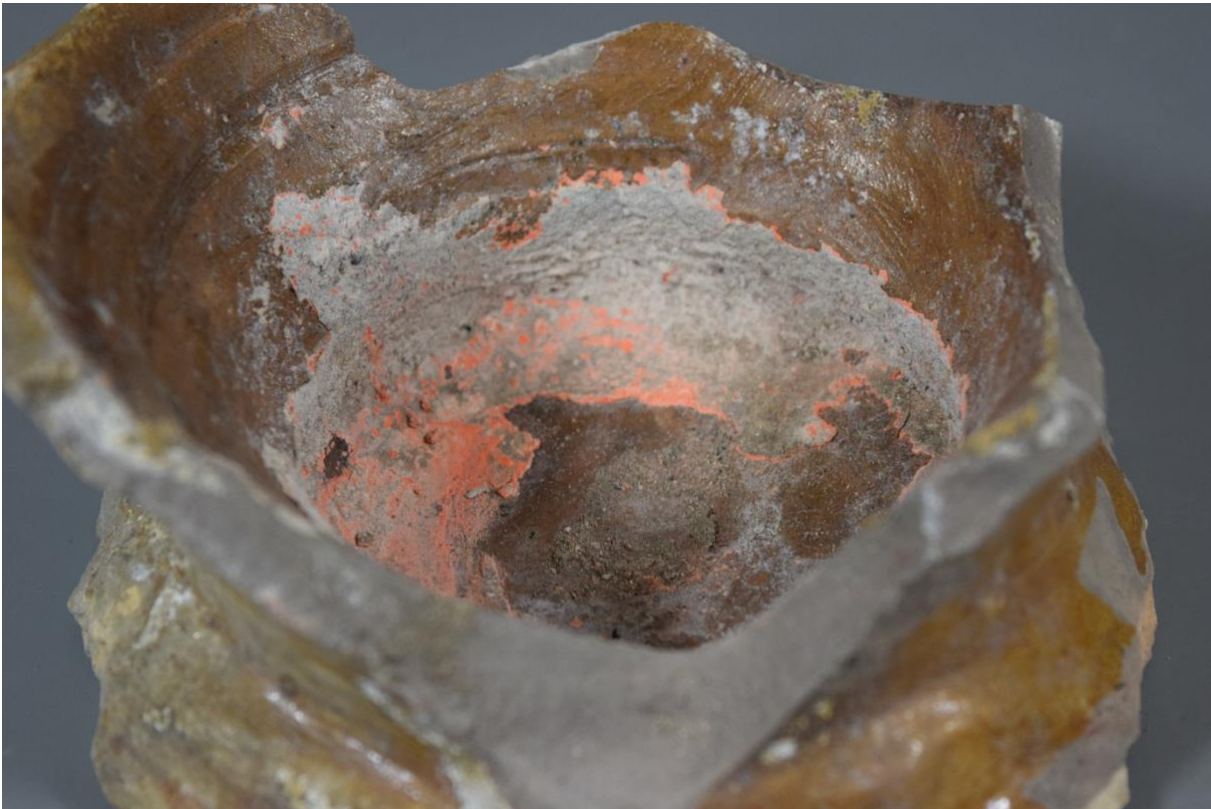
In opdracht van de Stad Brugge werd door het KIK, onder leiding van Mathieu Boudin, een radiokoolstofanalyse uitgevoerd teneinde meer inzicht te krijgen in de datering van de verf. Hiertoe werden twee stalen loodwit genomen. Op het ene staal loodwit konden twee dateringen worden uitgevoerd, op het tweede staal een derde datering (zie bijlage 10.8.1). Statistisch bleken de drie dateringsresultaten niet verschillend waardoor een gemiddelde kon berekend worden. Dit levert de datering 269 ± 14 BP (95,4% probabilliteit) op. Gecallibreerd geeft dit: 1520 AD (10,7%) 1550 AD, 1630 AD (84,7%) 1670 AD. Het loodwit dateert dus met ca. 85% probabilliteit tussen 1630 en 1670 na Chr.

¹⁸ Determinatie door Koen De Groote, Erfgoedonderzoeker Archeologie OE, waarvoor dank. Gebaseerd op Gaimster 1997.

¹⁹ Eastaugh *et al.* 2004.

²⁰ Schramm & Hering 1995.

Figuur 22: De binnenzijde van de bodem van de steengoedkruik met de orangerode verfrestant. Foto Geert Vynckier.

Figuur 23: Detail van de orangerode verf op de bodem van de steengoedkruik. Foto Geert Vynckier.

7.3.1.4 Verf van Jan Van Eyck of niet?

Wanneer verf als archeologische vondst wordt gevonden op de plaats waar het woonhuis en vermoedelijk ook het atelier van Jan Van Eyck moeten gesitueerd worden, is het natuurlijk zeer verleidelijk om die te koppelen aan het atelier van de meester-schilder. Dit kan echter onmogelijk hard gemaakt worden bij deze vondst.²¹ De natuurwetenschappelijke datering op het loodwit uit de verf spreekt een toewijzing aan de tijd van Van Eyck tegen. Met niet één, maar drie dateringsresultaten die bovendien statistisch niet van elkaar verschillen, kan deze analyse moeilijk in twijfel worden getrokken. Gezien de vondst geen context heeft – het aardewerk kwam aan het licht in de losse grond in de kraanbak –, zijn er contextueel ook geen argumenten om het tegendeel hard te maken.

De verfsamenstelling lijkt op het eerste gezicht wel in het plaatje te passen. Olieverf werd al eeuwen als bindmiddel gebruikt, maar het was Van Eyck die het gebruik van het medium naar een ongekend niveau tilde, door de selectie van lijnzaad en walnootolie, door de exacte mix met de pigmenten en door de juiste siccatieven, oftewel toevoegingen om het drogen van de olie te versnellen. Van Eyck werd door de Italiaanse biograaf Giorgio Vasari dan ook de uitvinder van de olieverf genoemd.²² De aangetoonde samenstelling van de verf met loodwit en loodmenie en met olie als bindmiddel, mogelijk lijnzaadolie, lijkt hier dus op aan te sluiten. Het is echter een samenstelling die ook in latere tijden en in andere toepassingen dan de schilderkunst kan aangetroffen worden.

De steengoedkruik dateert uit de 15de – eerste helft 16de eeuw, maar ook dat verbindt de vondst niet noodzakelijkerwijs met de periode van Van Eyck. Van Eyck overleed in 1441. De kruik kan uit die periode dateren, maar kan ook (veel) jonger zijn en vervaardigd zijn in de tweede helft van de 15de eeuw of de eerste helft van de 16de eeuw. Ongeacht de datering van de steengoedkruik binnen de periode 15de – eerste helft 16de eeuw kan deze nog lange tijd gebruikt zijn als kruik vooraleer als bodem te eindigen met de functie van een verfbakje. Het is immers een oneigenlijk gebruik van het recipiënt en kan dateren van lang nadat deze specifieke vorm uit de mode ging.

De radiokoolstofanalyse geeft een datering met de meeste kans rond het midden van de 17de eeuw. Er is een kleinere kans op een datering in de eerste helft van de 16de eeuw, wat contemporain zou zijn met het laatste segment van de stilistische datering van het aardewerk. Ten opzichte van de jongere piek is de probabiliteit echter minder dan 1:8. Contaminatie die zou geleid hebben tot een te jonge datering lijkt onwaarschijnlijk. Aangezien er drie dateringen zijn uitgevoerd die statistisch eenzelfde resultaat opleveren, is de kans op contaminatie zo goed als nihil. Sowieso kan de verf dus ten allervroegste vanaf 1520 gedateerd worden, maar zelfs een datering rond 1670 is dus mogelijk. De dateringskloof tussen de kruik zelf en de verf hoeft dus helemaal niet groot te zijn, maar kan dat wel zijn, tot ruim 200 jaar. Ook deze kan echter volledig verklaard worden door een lang gebruik van de kruik en het hergebruik van een oude kruik(bodem) als recipiënt voor verf.

De kruik zelf zou misschien van (het huishouden van) Van Eyck kunnen geweest zijn, maar de verf zeker niet. Na Van Eyck woonden er geen schilders in het pand, maar de verf hoeft zelfs helemaal niets met het kunstambacht te maken te hebben. Loodwit was één van de goedkoopste pigmenten en werd bijvoorbeeld ook aangewend voor muurverf, zowel binnen- als buitenshuis; om hout te impregneren werd loodmenie eeuwenlang gebruikt. Het is zeker aannemelijk dat dit verfbakje toebehoorde aan iemand in de 17de eeuw, misschien eerste helft 16de eeuw, die er een houten object of bijvoorbeeld de houten raamkozijnen mee schilderde.

²¹ Met dank aan collega's Anton Ervynck en Koen De Groote voor de discussie omtrent deze kwestie.

²² Dumolyn & Brown 2019, 349.

7.3.2 Een kannetje in hoogversierd aardewerk

Reeds bij het machinaal weggraven van de losse grond boven en rond het bakstenen muurwerk dook een kleine kan in lokaal hoogversierd aardewerk op (Figuur 19: 7). Ook deze vondst komt uit het afbraak- en ophogingspakket en bevond zich dus niet meer *in situ*.

Het lokaal hoogversierd aardewerk is in Brugge algemeen te dateren tussen *ca.* 1200 en 1325. Brugge is één van de Vlaamse centra waarvan gekend is dat dit aardewerk er werd geproduceerd. In de ateliers aan de Potterierei is de productie van hoogversierd aardewerk duidelijk bewezen, naast die van grijs en rood aardewerk.²³ Het gevonden kannetje is van het peervormige type, gekenmerkt door een lage buik en een afhangende schouder, het meest voorkomende type in deze aardewerkcategorie.²⁴ Het exemplaar uit de Gouden-Handstraat is klein en valt op door zijn vlakke standvoet. Het is versierd met nogal breed uitgevoerde, verticale sliblijnen, die afwisselend recht en licht golvend zijn. De kwaliteit is niet hoogstaand – de glazuur is zeer ongelijkmatig aangebracht en de sliblijnen tonen een eerder snelle uitvoering – en wijst eerder op massaproductie. Mogelijk wijst dit op een latere fase binnen het gekende tijds kader. De Groote toonde bovendien aan dat het lokale hoogversierd aardewerk algemeen voorkwam, zelfs op eenvoudige rurale sites.²⁵

Dit kannetje dateert dus van minstens ruim een eeuw vóór Van Eyck dit huis bezat, misschien zelfs anderhalve tot twee eeuwen. Aangezien de baksteenformaten aangeven dat het pand wellicht in de 13de eeuw werd gebouwd, is het kannetje zeer waarschijnlijk aan de eerste fase van bewoning van dit pand te linken.

Figuur 24: Het hoogversierd kannetje, recht van het terrein, met de losse grond er nog in. Foto Sofie Vanhoutte.

Bij de verwerking van de vondsten door Raakvlak werden bij de reiniging van dit kannetje blauwe schilfers opgemerkt in de losse grond waarmee het kannetje was gevuld (Figuur 24). Gezien het

²³ Verhaeghe 1987, 207; Verhaeghe 1988, 94-104.

²⁴ De Groote 2014, 193.

²⁵ De Groote 2014, 305.

duidelijk postdepositioneel karakter van deze grond – humeuze, losse grond met stukjes bouwpuin – en het ontbreken van de schilfers op het aardewerk zelf, is er geen directe link vast te stellen met het gebruik van het recipiënt. Aangezien de datering van het aardewerk niet aansluit met de periode van Van Eyck, werd beslist deze analyses niet uit te voeren binnen de opzet van dit eindverslag. Het grondstaal met de schilfers blijft bewaard en is ter beschikking voor eventuele verdere analyse.

7.3.3 Een dominosteen

Een merkwaardige vondst is een dominosteen, vervaardigd uit been (Figuur 19: 6; Figuur 25).²⁶ Het gaat om een volledig exemplaar, rechthoekig en vlak, van 40,6 op 19,1 mm, 2,6 mm dik. Het is een domino met waarde 7 (5 en 2), met zeven geboorde, circulaire putjes op de ene zijde die zwart geverfd zijn²⁷. Het is geen stuk van hoge kwaliteit. De ogen staan immers niet netjes gecentreerd, maar zijn onregelmatig verdeeld over hun vlak. Ze zijn ook vrij ruw aangebracht. De 5 en de 2 zijn van elkaar gescheiden door een geïnciseerde verticale lijn. De keerzijde is niet versierd. Kwaliteitsstukken werden doorgaans gemonteerd op een plakketje van ebbenhout; zo was de domino zwart onderaan, gelig wit bovenaan. Bij het stuk van Brugge is dit niet het geval want dan zouden de kleine nageltjes (of de gaten daarvoor) zichtbaar zijn waarmee het benen plakketje op het hout was vastgemaakt.²⁸

De ontstaansgeschiedenis van de domino is wat enigmatisch. Het dominospel zou afkomstig zijn uit China en daar mogelijk al ontstaan zijn in de 7de-8ste eeuw, ten laatste tijdens de Chinese Song-dynastie die tot in de 13de eeuw liep.²⁹ De waarde-aanduidingen zouden ontleend zijn aan de veel oudere dobbelsteen. Mogelijk nam Marco Polo het dominospel mee naar Europa. Volgens van Vilsteren is het dominospel pas midden 18de eeuw vanuit Italië in Noordwest-Europa geïntroduceerd.³⁰ MacGregor vermeldt echter als oudste Britse domino-vondst een 16de- of vroeg-17de-eeuws exemplaar uit Oxford.³¹ Het dominospel werd in de 19de eeuw zeer populair in Europa. Van Herck vermeldt dat men vanaf 1840 de dominostenen begon vast te hechten op een houten achterplaatje om ze op hun kant te kunnen zetten. Luxueuze domino's werden vervaardigd in hoogwaardige materialen, zoals steen, jade, ivoor en ebbenhout.³²

De Brugse vondst kan door het ontbreken van contextuele gegevens niet bijdragen aan de dateringsproblematiek. Zeker is dat de domino gevonden in de Gouden-Handstraat niets te maken heeft met de aangetroffen bakstenen fundering en wellicht niet vroeger dateert dan het midden van de 18de eeuw.

²⁶ Een zeer gelijkaardige dominosteen, eveneens met waarden 5 en 2, werd als losse vondst ingezameld tijdens archeologisch onderzoek in de Sint-Niklaaskerk in Veurne in 2018-2019 (Billemont & Gierts 2020, 92). Tijdens de opgraving Tielt – Hulstplein 10 werd de helft van een gelijkaardige dominosteen gevonden, met drie ingegraveerde stippen. Hier was wel de aanzet zichtbaar van een gaatje voor bevestiging op een drager. De archeoloog dateert de vondstcontext in de 14de – 15de eeuw (Defrancq 2022, 64, 68).

²⁷ Diameter cirkels: 4,7 mm.

²⁸ Input Anton Eryvnc, Erfgoedonderzoeker Natuurwetenschappen agentschap Onroerend Erfgoed, waarvoor dank.

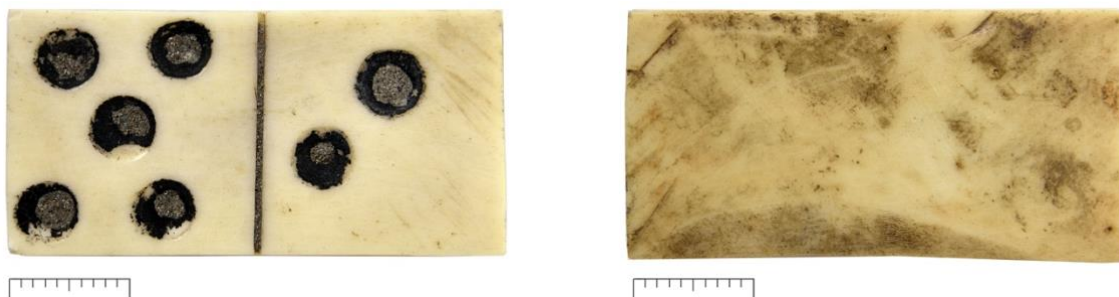
²⁹ Van Herck 2017, 102.

³⁰ Van Vilsteren 1987, 50.

³¹ MacGregor 1985, 141.

³² Van Herck 2017, 120.

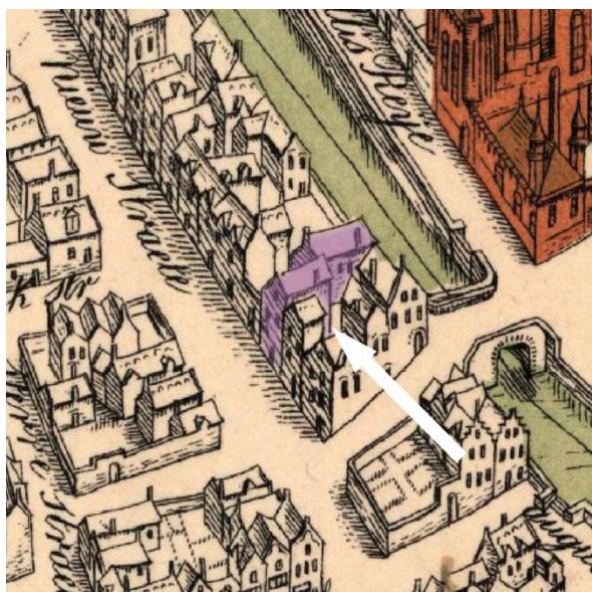

Figuur 25: Voor- en keerzijde van de dominosteen. Foto Raakvlak.

7.4 INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Het onderzoek van de werkput leverde een beperkt aantal archeologische structuren op. Er werd een bakstenen fundering aangesneden, die de buitenhoek van een pand vormde en die uitgevoerd was in polderbakstenen van groot formaat (29 à 30 x 14,5 x 8 cm). Dit grote baksteenformaat duidt erop dat het pand wellicht werd gebouwd in de 13de eeuw. Gezien de positie op het perceel en de oriëntatie van de hoek perfect dwars en parallel met de Gouden-Handstraat (zie Figuur 8), is de kans zeer groot dat het de zuidwesthoek betreft van het huis dat in 1431 door Jan Van Eyck werd gekocht en dat na zijn overlijden in 1441 nog tot 1443 in handen van zijn familie bleef (Figuur 26). Dit huis werd dus al opgetrokken in de 13de eeuw. Een kannetje in lokaal hoogversierd aardewerk is op basis van de stilistische datering wellicht toe te schrijven aan de bewoning van de eerste generaties.

Figuur 26: Detail uit de kaart van Marcus Gerards van 1562 (versie in steendruk uit 1881; zie Figuur 9) (© Stadsarchief Brugge). In paars zijn de panden van Gouden-Handstraat 6 gemarkeerd. De pijl duidt de zuidwesthoek van het voorste pand aan, waarvan vermoedelijk de fundering werd aangesneden.

Bij de vondst van een bodem van een steengoedkruik met de restant van orangerode verf werd zeer snel de link gelegd met het atelier van Jan Van Eyck, dat mogelijk ondergebracht was in het pand net ten zuiden van het aangesneden huis dat op de stadskaart van Marcus Gerards uit 1562 is afgebeeld (Figuur 26). Verfanalyse door het KIK bevestigde dat het om orangerode verf gaat, een samenstelling van de pigmenten loodwit en loodmenie, met een bindmiddel dat olie bevatte. De oorspronkelijke steengoedkruik zelf werd in de periode 15de – eerste helft 16de eeuw vervaardigd. Verder onderzoek sluit een link met Van Eyck of zijn atelier echter volledig uit. De radiokoolstofanalyse op het loodwit in de verf, die drie maal werd uitgevoerd, geeft een datering met de meeste kans rond het midden van de 17de eeuw. Er is een heel kleine kans dat de verf in de eerste helft van de 16de eeuw geplaatst

moet worden, maar ook dat is veel te jong om te kunnen koppelen aan de periode van Van Eyck. Het kan niet uitgesloten worden dat de kruik zelf ooit gebruikt werd in het huishouden van Van Eyck, maar de verf kan zeker niet uit die periode stammen. Helaas geeft deze vondst ons dus geen inkt in het atelier van Van Eyck (Figuur 27).

Figuur 27: Gravureprent ca. 1590, ontworpen door Jan van der Straet (alias Johannes Stradanus of Giovanni Stradano) en toegeschreven aan prentmaker Jan Collaert II en het atelier van prentmaker Philips Galle. De prent toont Van Eyck in zijn atelier als uitvinder van de vernieuwende schildertechniek met olieverf, zoals het opschrift ook aangeeft. Het is één van de 19 prenten in de reeks Nova Reperta van Johannes Stradanus © Musea Brugge (Creative Commons Zero licentie, https://collectie.museabrugge.be/collection/work/id/0000_gro4132_iii).

Een andere vermeldenswaardige vondst is een dominosteen uit been. Aangezien het verschijnen van het dominospel in Noordwest-Europa nog wat enigmatisch is, is het belangrijk de aandacht te vestigen op dergelijke vondsten en zeker ook op hun chronologische aspect. Het stuk uit de Gouden-Handstraat kan door het ontbreken van contextuele gegevens helaas niets concreets toevoegen op dit vlak. Op basis van wat er al geweten is omtrent de datering van dominostenen in onze contreien, is het zeer waarschijnlijk dat deze dominosteen niet vroeger dan het midden van de 18de eeuw te dateren is. Een link met het aangesneden pand is dus volledig uitgesloten.

8 SYNTHESE

Tijdens de archeologische begeleiding door de IOED Raakvlak van het uitgraven van een werkput op het perceel van de Gouden-Handstraat 6, een tip van de dienst Monumentenzorg en Erfgoedzaken van de Stad Brugge, kwamen oude bakstenen muren aan het licht. De werkput werd uitgegraven voor de aanleg van een liftkoker binnen de context van zeer ingrijpende renovatiewerken van het pand. Dat deze werken best van nabij werden opgevolgd, was evident. Het belang van dit perceel staat immers buiten kijf: van 1431 tot 1441 was het de eigendom van niemand minder dan de meester-schilder Jan Van Eyck. Dankzij de samenwerking met en de *in-house* expertise van stedelijke (erfgoed)diensten kon dit kleinschalige, maar wetenschappelijk zeer relevante dossier, dat buiten het traject voor archeologisch onderzoek bij vergunningsaanvragen viel, ondervangen worden.

Het verdere terreinonderzoek door Raakvlak binnen de beperkte ruimte van de werkput maakte duidelijk dat de hoek van een bakstenen fundering van een huis was aangesneden. Het grote baksteenformaat wijst naar de 13de eeuw voor de bouw van het pand. Gezien de ligging op het perceel en de oriëntatie ten opzichte van de Gouden-Handstraat is de kans groot dat hier de zuidwesthoek van het pand is aangesneden dat later, in 1431, door Jan Van Eyck is aangekocht, al dan niet om er zelf in te wonen (wat wel zeer plausibel is). Het is wellicht nog steeds dit pand dat in 1726-1730 werd gesloopt.

Bij het vrijleggen van het muurwerk kwamen enkele aardewerkvondsten aan het licht. Een kannetje uit hoogversierd aardewerk kan wellicht gelinkt worden aan de 13de- of vroeg-14de-eeuwse bewoning van het pand. Een bodem van een steengoedkruik met oranje- of rode verfstof deed denken aan het atelier van Van Eyck. De kruik zelf zou misschien nog van het huishouden van Van Eyck kunnen zijn geweest, maar de verf zelf en dus het gebruik van de bodem als verfbakje zeker niet. Radiokoolstofanalyses van het loodwit uit de verf resulteren in een datering met grootste kans rond het midden van de 17de eeuw, met een kleine kans in de eerste helft van de 16de eeuw.

Verder is de vondst van een beenderen dominosteentje nog vermeldenswaardig. Het moet wellicht vanaf het midden van de 18de eeuw gedateerd worden. Aangezien het pand waarvan de fundering werd aangetroffen in 1726-1730 werd afgebroken (zie *supra*) en plaats ruimde voor een erf waar pas in 1855 een nieuw huis werd gebouwd, werd deze dominosteentje wellicht verloren op het erf of hoorde het toe aan de bewoners van het nieuwe huis.

Geen enkel object kan dus met zekerheid gelinkt worden aan Jan Van Eyck, zijn huishouden of zijn atelier. Dit doet echter niets af aan het belang van de aangetroffen bakstenen fundering.

Alle analoge en digitale registratie en documentatie worden bewaard in het archief van het agentschap Onroerend Erfgoed, met een kopie bij Raakvlak. De vondsten zijn gedeponneerd volgens de bepalingen in de Code Goede Praktijk in De Pakhuizen, het Onroerenderfgoeddepot Brugge en Ommeland. De eigenaar van Gouden-Handstraat 6 schonk de vondsten aan De Pakhuizen. De schenking gebeurde de ochtend van de opening van de Van Eyck tentoonstelling die in het Groeningemuseum liep van 12 maart tot 8 november 2020. De bakstenen funderingen konden niet *in situ* bewaard blijven. Ze werden machinaal verwijderd (wat wel archeologisch werd opgevolgd) om plaats te maken voor de liftkoker in het gerenoveerde pand.

Deze toevalsvondst is in de Inventaris Onroerend Erfgoed (Centrale Archeologische Inventaris) opgenomen als waarneming ID 984360 (<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/984360>).

WILLEMSEN A. 2001: De materiële cultuur van het spel. In: van Egmond W.S. & Mostert M. (red.), *Spelen in de Middeleeuwen: over schaken, dammen, dobbelen en kaarten*, Utrechtse Bijdragen tot de Mediëvistiek 17, Hilversum, 51-67.

10 BIJLAGEN

10.1 LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Perceelsgrenzen en afbakening van het onderzochte gebied, aangeduid op GRB (© AGIV). Het perceel grenst in het noorden aan de Gouden-Handstraat, in het zuiden aan de Gouden-Handrei. Het straatje dat de verbinding maakt tussen de Gouden-Handstraat en de Gouden-Handbrug, is de Torenbrug.....	6
Figuur 2: Locatie van Gouden-Handstraat 6 in Brugge op de topografische kaart (© AGIV).....	7
Figuur 3: Aanduiding van het betreffende perceel en de werkput op de orthofoto (© AGIV).....	7
Figuur 4: Op de binnenkoer van het pand, in de werkput voor de aanleg van de liftkoker, stootte de graafmachine op muurrestanten. De boven- en omliggende grond werd vervolgens grotendeels machinaal weggegraven, alvorens de structuur verder manueel kon worden vrijgelegd. Foto Sofie Vanhoutte.	9
Figuur 5: De graafmachine werd ingezet om de top van de muurrestanten maximaal vrij te leggen en de omliggende grond met puin weg te graven. Foto Raakvlak.	11
Figuur 6: De muurstructuren werden verder manueel opgeschoond. Foto Raakvlak.	11
Figuur 7: Foto genomen vanop stelling, zicht vanuit noorden op de contouren van de werkput en de aangetroffen muurrestanten. Foto Raakvlak.	12
Figuur 8: Architectenplan van de bestaande toestand (© LMS Architecten Vermeersch) met aanduiding van de werkput voor de liftkoker en de aangetroffen muurresten. Opmeting Raakvlak. Uitwerking OE.	13
Figuur 9: Stadsplan van Brugge. Steendruk uit 1881 van de oorspronkelijke kaart van Marcus Gerards uit 1562. © Stadsarchief Brugge.	16
Figuur 10: Detail van het stadsplan van Brugge uit 1562 door Marcus Gerards, versie in steendruk uit 1881 (zie vorige figuur). © Stadsarchief Brugge. In paars is Gouden-Handstraat 6 gemarkeerd. De straat heette toen nog <i>Nieuw Straete</i> . Links zien we de Sint-Gilliskerk.	16
Figuur 11: Het kadastraal plan uit 1835 (© Stadsarchief Brugge) toont dat de twee huizen langs het brandstraatje ondertussen zijn afgebroken en dat enkel het hoekhuis tussen Gouden-Handstraat en Torenburg is blijven staan. Het grote erf dat in de plaats is gekomen, hoort bij het pand aan de voet van de Torenbrug. Langs de Gouden-Handstraat is een klein gebouwtje opgetrokken (uit: De Meester <i>et al.</i> 2020, 128: Fig. 5.2).....	17
Figuur 12: Opgravingsplan. Opmeting Raakvlak; finalisering OE. 1: bovenste intacte baksteenlaag: bakstenen op zelfde niveau; 2: onderliggende bakstenen; 3: zone met steenbrokken en enkele horizontaal liggende bakstenen die na wegname los bleken te zitten, met eronder houtskoolrijk organisch pakket; 4: (sub)recente muur; 5. werkput voor de aanleg van de liftkoker.	18
Figuur 13: Het bovenste niveau bakstenen dat op eenzelfde niveau was bewaard. Het is deze baksteenlaag die in detail werd ingetekend (zie vorige figuur). De hoger bewaarde bakstenen zijn hier reeds verwijderd. Zicht gericht op het noorden.	19
Figuur 14: Zicht op de muurresten, gericht naar het zuiden, met aanduiding van de koude bouwnaad tussen muurstructuren 1 en 2.	19
Figuur 15: Koude bouwnaad tussen muurstructuren 1 en 2. Zicht naar het noorden.....	20
Figuur 16: De funderingen na het wegnemen van enkele baksteenlagen. Na het verwijderen van losse baksteenbrokken bleek de tussenruimte tussen muurstructuur 1 en muurstructuur 2 open. Zicht naar het oosten.	20
Figuur 17: De deels uitgebroken muur 'structuur 1' (oostkant W-O segment), met er rechts tegenaan, tegen de zuidkant, de (sub)recente muur. Links is het organische pakket te zien dat de tussenruimte tussen muurstructuur 1 en muurstructuur 2 opvult.	21
Figuur 18: Ten zuiden van de insteek van de (sub)recente muur was het oorspronkelijke, dikke pakket laat- tot postmiddeleeuws bodemarchief nog zichtbaar aan de rand van de werkput.	22
Figuur 19: De diagnostische vondsten die werden aangetroffen bij het vrijleggen van de muurresten.	23
Figuur 20: De bodem van de steengoedkruik. Foto op zijkant. Foto Geert Vynckier.	24
Figuur 21: De bodem van de steengoedkruik. Zicht op de binnenzijde en op de breukvlakken die in meerdere of mindere mate aanslag vertonen. Foto Raakvlak.	24
Figuur 22: De binnenzijde van de bodem van de steengoedkruik met de orangerode verfrestant. Foto Geert Vynckier.	26
Figuur 23: Detail van de orangerode verf op de bodem van de steengoedkruik. Foto Geert Vynckier.	26
Figuur 24: Het hoogversierd kannetje, recht van het terrein, met de losse grond er nog in. Foto Sofie Vanhoutte.	28
Figuur 25: Voor- en keerzijde van de dominosteen. Foto Raakvlak.	30
Figuur 26: Detail uit de kaart van Marcus Gerards van 1562 (versie in steendruk uit 1881; zie Figuur 9) (© Stadsarchief Brugge). In paars zijn de panden van Gouden-Handstraat 6 gemarkeerd. De pijl duidt de zuidwesthoek van het voorste pand aan, waarvan vermoedelijk de fundering werd aangesneden.	30
Figuur 27: Gravureprent <i>ca.</i> 1590, ontworpen door Jan van der Straet (alias Johannes Stradanus of Giovanni Stradano) en toegeschreven aan prentmaker Jan Collaert II en het atelier van prentmaker Philips Galle. De prent toont Van Eyck in zijn atelier als uitvinder van de vernieuwende schildertechniek met olieverf, zoals het opschrift ook aangeeft. Het is één van de	

10.2 LIJST VAN PLANNEN

1 digitaal .dwg Autocad opmetingsplan

10.3 LIJST VAN TEKENINGEN

BR18GH001	aardewerk	volledige bodem van steengoedkruik met orangerode verfstant
BR18GH002	aardewerk	halve bodem in rood aardewerk, standvinnenbodem met glazuurvlekken
BR18GH003	aardewerk	korte, massieve steel van steelkom, rood aardewerk (met glazuurvlekken)
BR18GH004	aardewerk	dichtgeknepen, massieve steel van steelpan, rood aardewerk (geen glazuur)
BR18GH005	aardewerk	rand slibversierd (rood) aardewerk, opstaande rand kom
BR18GH006	been	dominosteen, met veld met 5 stippen en veld met 2 stippen
BR18GH007	aardewerk	kannetje hoogversierd aardewerk, met verticale slibversiering, volledig profiel

10.4 LIJST VAN FOTO'S

10.4.1 Terreinfo'to's

2018A343_aanleg(1)

2018A343_aanleg(2)

2018A343_aanleg(3)

2018A343_aanleg(4)

2018A343_IMG_2426

2018A343_IMG_2427

2018A343_IMG_7233

2018A343_IMG_7234

2018A343_IMG_7235

2018A343_IMG_7236

2018A343_IMG_7239

2018A343_IMG_7240

2018A343_IMG_7243

2018A343_IMG_7249

2018A343_IMG_7250

2018A343_IMG_7259

2018A343_IMG_7264

2018A343_IMG_7266

2018A343_IMG_7269

2018A343_IMG_7270

2018A343_IMG_7271

2018A343_IMG_7275

2018A343_IMG_7276

2018A343_IMG_7277

2018A343_IMG_7278

2018A343_IMG_7280

2018A343_IMG_7281

2018A343_IMG_7283

2018A343_IMG_7284

2018A343_IMG_7285

2018A343_IMG_7286

2018A343_IMG_7287

2018A343_IMG_7257

2018A343_IMG_7265

2018A343_IMG_7273

2018A343_IMG_7288

2018A343_IMG_7289

2018A343_IMG_7290

2018A343_IMG_7291

2018A343_IMG_7292

2018A343_IMG_2448

2018A343_IMG_2449

2018A343_IMG_2450

2018A343_IMG_2452

2018A343_IMG_2453

2018A343_IMG_2454

2018A343_IMG_2455

2018A343_IMG_2456

2018A343_IMG_2457

2018A343_IMG_2458

2018A343_IMG_2459

2018A343_IMG_2460

2018A343_IMG_2461

2018A343_IMG_2462

2018A343_IMG_2463

2018A343_IMG_2464

2018A343_IMG_2465

Naam terrefoto's Raakvlak	datum	beschrijving
2018A343_aanleg(1).JPG	22/03/2018	Het bakstenen muurwerk wordt machinaal vrijgelegd. Zicht naar het noordoosten.
2018A343_aanleg(2).JPG	22/03/2018	Het bakstenen muurwerk wordt machinaal vrijgelegd. Zicht naar het noorden.
2018A343_aanleg(3).JPG	22/03/2018	Het bakstenen muurwerk wordt machinaal vrijgelegd. Zicht naar het noorden.
2018A343_aanleg(4).JPG	22/03/2018	Het bakstenen muurwerk wordt machinaal vrijgelegd. Zicht naar het noorden.
2018A343_IMG_2426.JPG	22/03/2018	Het vrijgelegde eerste niveau van <i>in situ</i> muurwerk. Zicht naar zuiden.
2018A343_IMG_2427.JPG	22/03/2018	Het vrijgelegde eerste niveau van <i>in situ</i> muurwerk. Zicht naar zuiden.
2018A343_IMG_7233.JPG	22/03/2018	Na het machinaal vrijleggen van het muurwerk wordt verder manueel afgegraven. Zicht naar het noordoosten.
2018A343_IMG_7234.JPG	22/03/2018	Na het machinaal vrijleggen van het muurwerk wordt verder manueel afgegraven. Zicht naar het noordoosten.
2018A343_IMG_7235.JPG	22/03/2018	Na het machinaal vrijleggen van het muurwerk wordt verder manueel afgegraven. Zicht naar het noordoosten.
2018A343_IMG_7236.JPG	22/03/2018	Na het machinaal vrijleggen van het muurwerk wordt verder manueel afgegraven. Zicht naar het noordoosten.
2018A343_IMG_7239.JPG	22/03/2018	Na het machinaal vrijleggen van het muurwerk wordt verder manueel afgegraven. Zicht naar het noordoosten.
2018A343_IMG_7240.JPG	22/03/2018	Na het machinaal vrijleggen van het muurwerk wordt verder manueel afgegraven. Zicht naar het noordoosten.

////////////////////////////////////

10.4.2 Vondstenfoto's

2018A343_001.a

2018A343_001.b

2018A343_002.(a)

2018A343_002.(b)

2018A343_002_(c)

2018A343_003_(a)

2018A343_003_(b)

2018A343_003_(c)

2018A343_004_(a)

2018A343_004_(b)

2018A343_004_(c)

2018A343_004_(d)

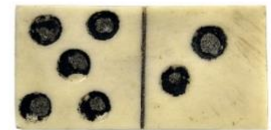
2018A343_005_(a)

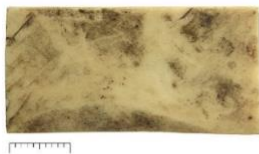
2018A343_005_(b)

2018A343_005_(c)

2018A343_006_(a)

2018A343_006_(b)

2018A343_008_a

2018A343_008_b

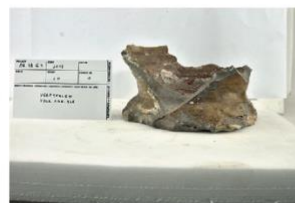
2018A343_008_c

2018A343_LV_1.a

2018A343_LV_1.b

2018A343_LV_1.c

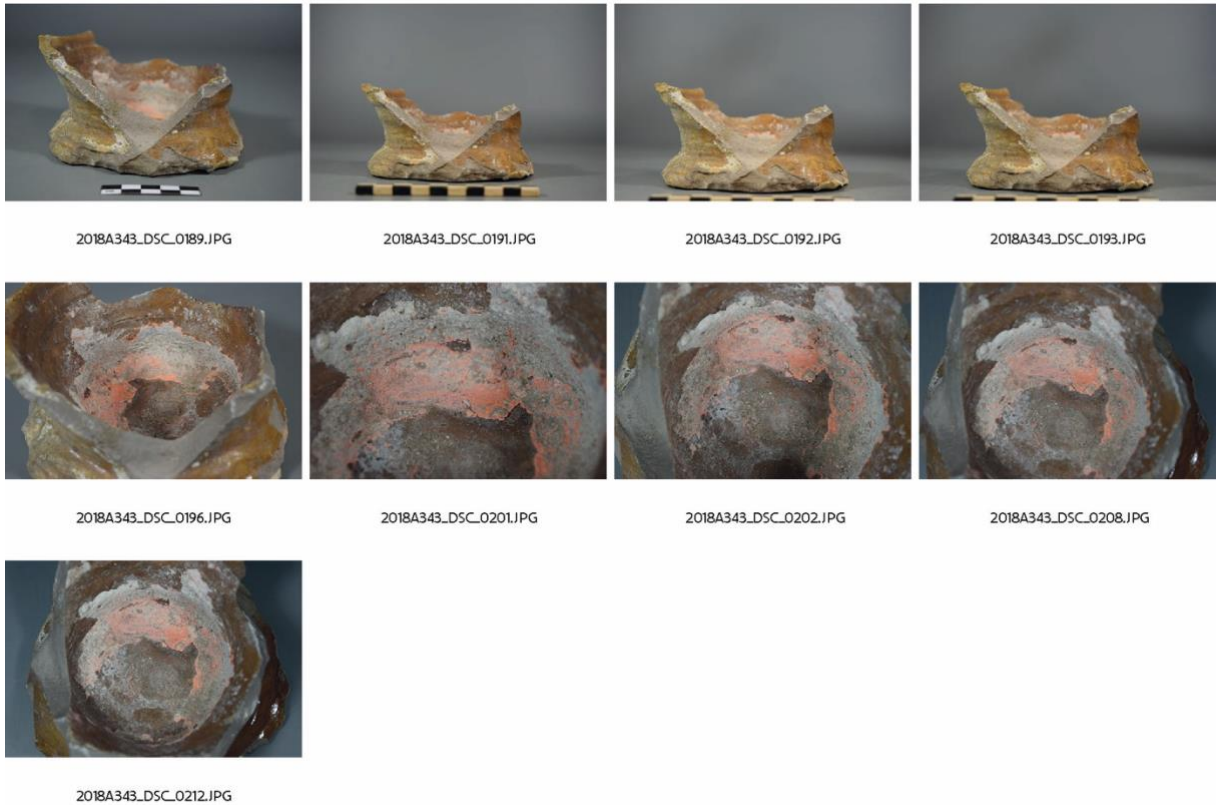

2018A343_LV_1.detail

Naam vondstfoto's Raakvlak	beschrijving	vondstnr.
2018A343_001_a.jpg	kannetje hoogversierd aardewerk, voorzijde	BR18GH007
2018A343_001_b.jpg	kannetje hoogversierd aardewerk, achterzijde	BR18GH007
2018A343_002_(a).jpg	bodem met standvinnen, rood aardewerk	BR18GH002
2018A343_002_(b).jpg	bodem met standvinnen, rood aardewerk	BR18GH002
2018A343_002_(c).jpg	bodem met standvinnen, rood aardewerk, binnenzijde	BR18GH002
2018A343_003_(a).jpg	korte, massieve steel van steelkom, rood aardewerk, zijaanzicht	BR18GH003
2018A343_003_(b).jpg	korte, massieve steel van steelkom, rood aardewerk, doorsnede	BR18GH003
2018A343_003_(c).jpg	korte, massieve steel van steelkom, rood aardewerk, bovenzijde	BR18GH003
2018A343_004_(a).jpg	dichtgeknepen, massieve steel van steelpan, rood aardewerk, bovenzijde	BR18GH004
2018A343_004_(b).jpg	dichtgeknepen, massieve steel van steelpan, rood aardewerk, onderzijde	BR18GH004
2018A343_004_(c).jpg	dichtgeknepen, massieve steel van steelpan, rood aardewerk, zijaanzicht	BR18GH004
2018A343_004_(d).jpg	dichtgeknepen, massieve steel van steelpan, rood aardewerk, breuk	BR18GH004
2018A343_005_(a).jpg	rand slabversierd rood aardewerk, buitenzijde	BR18GH005
2018A343_005_(b).jpg	rand slabversierd rood aardewerk, doorsnede	BR18GH005
2018A343_005_(c).jpg	rand slabversierd rood aardewerk, bovenzijde	BR18GH005
2018A343_006_(a).jpg	dominosteen, bovenzijde	BR18GH006
2018A343_006_(b).jpg	dominosteen, onderzijde	BR18GH006
2018A343_008_a.jpg	gerecupereerde baksteen 31 x 14,5 x 6-7 cm, bovenzijde	BR18GH.los
2018A343_008_b.jpg	gerecupereerde baksteen 31 x 14,5 x 6-7 cm, zijaanzicht	BR18GH.los
2018A343_008_c.jpg	gerecupereerde baksteen 31 x 14,5 x 6-7 cm, in perspectief	BR18GH.los
2018A343_LV_1_a.jpg	bodem steengoedkruik met restant orangerode verf op binnenzijde	BR18GH001
2018A343_LV_1_b.jpg	bodem steengoedkruik met restant orangerode verf op binnenzijde	BR18GH001
2018A343_LV_1_c.jpg	bodem steengoedkruik met restant orangerode verf op binnenzijde	BR18GH001
2018A343_LV_1_detail.jpg	bodem steengoedkruik met restant orangerode verf op binnenzijde	BR18GH001

Naam vondstfoto's Geert Vynckier	beschrijving	vondstnr.
2018A343_DSC_0189.JPG	bodem steengoedkruik met restant oranjerode verf op binnenzijde, zijaanzicht	BR18GH001
2018A343_DSC_0191.JPG	bodem steengoedkruik met restant oranjerode verf op binnenzijde, zijaanzicht	BR18GH001
2018A343_DSC_0192.JPG	bodem steengoedkruik met restant oranjerode verf op binnenzijde, zijaanzicht	BR18GH001
2018A343_DSC_0193.JPG	bodem steengoedkruik met restant oranjerode verf op binnenzijde, zijaanzicht	BR18GH001
2018A343_DSC_0196.JPG	bodem steengoedkruik met restant oranjerode verf op binnenzijde, binnenzijde	BR18GH001
2018A343_DSC_0201.JPG	bodem steengoedkruik met restant oranjerode verf op binnenzijde, binnenzijde	BR18GH001
2018A343_DSC_0202.JPG	bodem steengoedkruik met restant oranjerode verf op binnenzijde, binnenzijde	BR18GH001
2018A343_DSC_0208.JPG	bodem steengoedkruik met restant oranjerode verf op binnenzijde, binnenzijde	BR18GH001
2018A343_DSC_0212.JPG	bodem steengoedkruik met restant oranjerode verf op binnenzijde, binnenzijde	BR18GH001

10.5 LIJST VAN SPOREN

Spoor 1: muurstructuur 1: bakstenen fundering die hoek vormt NZ - WO

Spoor 2: muurstructuur 2: minder diep gefundeerd muurwerk dwars op binnenzijde NZ segment muurstructuur 1

Spoor 3: zone tussen muurstructuur 1 en muurstructuur 2: bleek uiteindelijk van geen archeologische betekenis

10.6 LIJST VAN VONDSTEN

BR18GH001	aardewerk	bodem steengoedkruik met orangerode verfrestant	getekend
BR18GH002	aardewerk	halve bodem rood aardewerk, standvinnenbodem met glazuurvlekken	getekend
BR18GH003	aardewerk	korte, massieve steel van steelkom, rood aardewerk (met glazuurvlekken)	getekend
BR18GH004	aardewerk	dichtgeknepen, massieve steel van steelpan, rood aardewerk (geen glazuur)	getekend
BR18GH005	aardewerk	rand slibversierd (rood) aardewerk, opstaande rand kom	getekend
BR18GH006	been	dominosteen, met veld met 5 stippen en veld met 2 stippen	getekend
BR18GH007	aardewerk	kannetje hoogversierd aardewerk, met verticale slibversiering, volledig profiel	getekend
BR18GH.referen tiebaksteen	baksteen	beige tot rode baksteen, onregelmatig product, 31 x 14,5 x 7 cm, uit muurstructuur 1	niet getekend
BR18GH.los	aardewerk	enkele laat- en postmiddeleeuwse scherven	niet getekend

10.7 LIJST VAN STALEN

BR18GH007 – grondstaal: inhoud kannetje uit hoogversierd aardewerk.

10.8 RESULTATEN VAN AARDKUNDIGE EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE ANALYSES (RUWE DATA)

10.8.1 Radiokoolstofdatering (KIK, Mathieu Boudin)

INSTITUT ROYAL DU PATRIMOINE ARTISTIQUE
Politique scientifique fédérale

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR HET KUNSTPATRIMONIUM
Federaal wetenschapsbeleid

www.kikirpa.be

28/10/2019

RADIOCARBON DATING REPORT

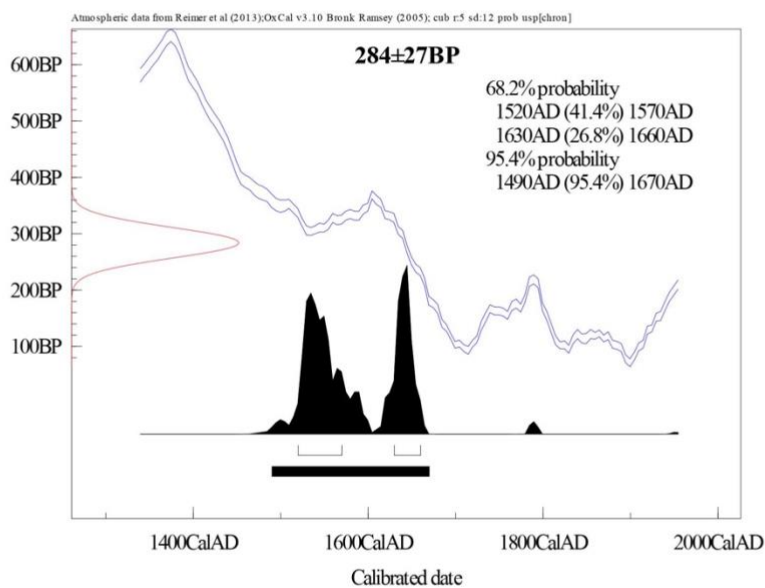
Brugge

Een staal loodwit werd genomen en twee dateringen konden uitgevoerd worden.

RICH-27709.1.1: 284±27BP

95.4% probability

1490AD (95.4%) 1670AD

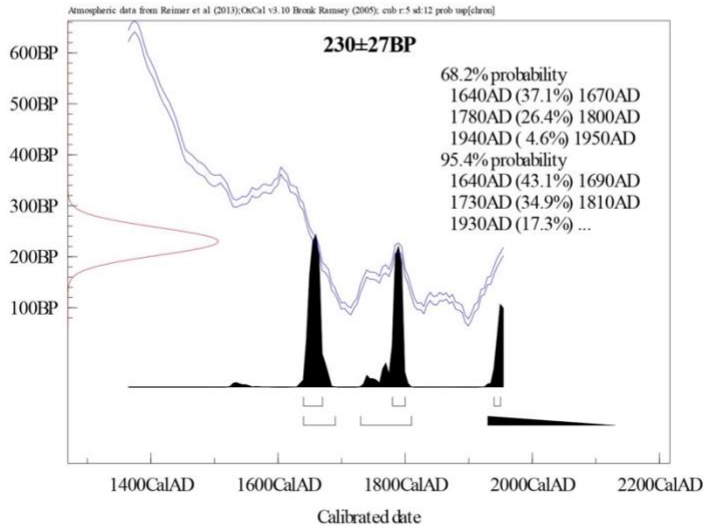
RICH-27709.1.2: 230±27BP

95.4% probability

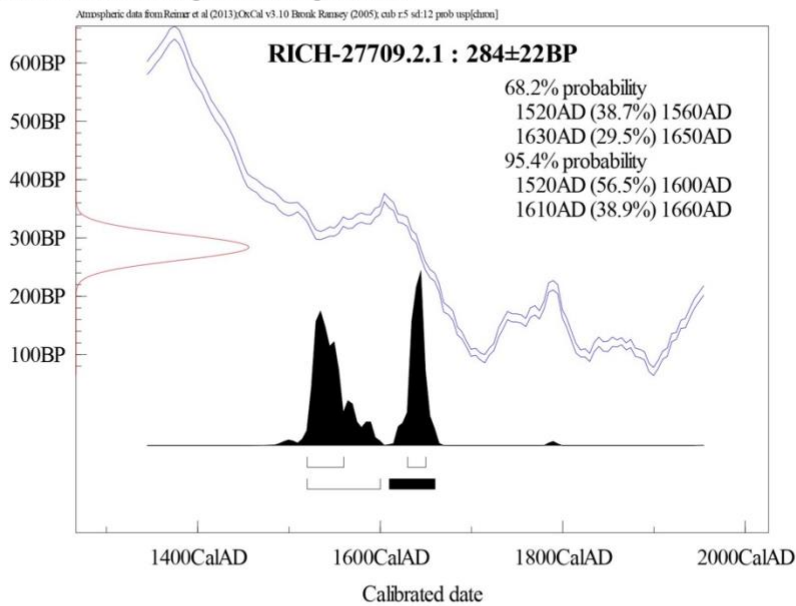
1640AD (43.1%) 1690AD

1730AD (34.9%) 1810AD

1930AD (17.3%) 1955AD

Een tweede staal loodwit werd genomen en gedateerd.

Statistisch zijn deze drie dateringen niet verschillend en het gemiddelde kan berekend worden:

269±14BP

95.4% probability

1520AD (10.7%) 1550AD

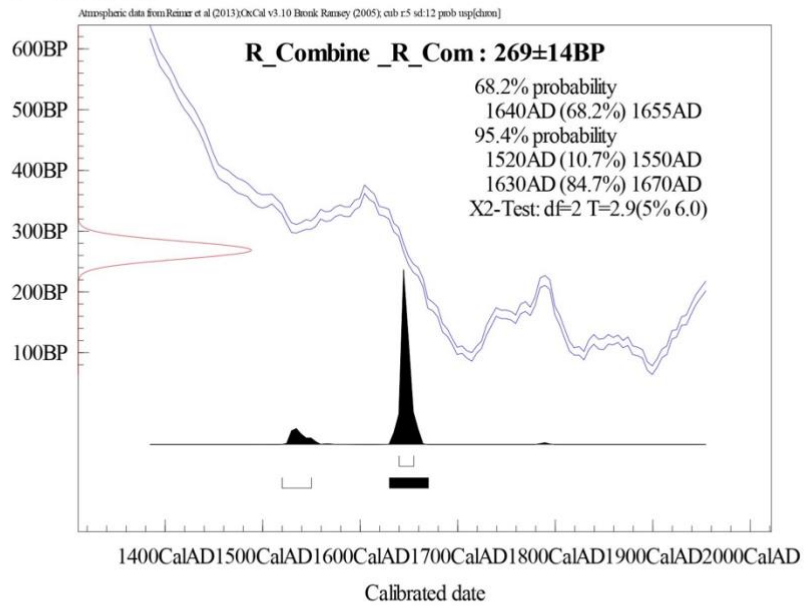
1630AD (84.7%) 1670AD

Institut royal du Patrimoine artistique • Parc du Cinquantenaire 1 - BE-1000 Bruxelles • Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium • Jubelpark 1 - BE-1000 Brussel • www.kikirpa.be

X2-Test: df=2 T=2.9(5% 6.0)

Conclusie:

Het loodwit dateert met 84.7% probabiteit tussen 1630 en 1670AD.

Met vriendelijke groeten,

Mathieu Boudin

Mathieu.boudin@kikirpa.be

10.8.2 Analyse verf op bodem steengoedkruik (KIK, Marina Van Bos)

www.kikirpa.be

INSTITUT ROYAL DU PATRIMOINE ARTISTIQUE
Politique scientifique fédérale
KONINKLIJK INSTITUUT VOOR HET KUNSTPATRIMONIUM
Federaal wetenschapsbeleid

Analyserapport

Gemeente: Brugge
Instelling of verzameling:
Type van object: Archeologische vondst (kruik)

Aanvrager: Agentschap onroerend erfgoed,
sofie.vanhoutte@vlaanderen.be
Dossiernummer KIK: 2018.14032
Betrokken cel(len) van het KIK: Departement Laboratoria, cel Monumenten en
monumentale decoratie
Contactpersoon KIK: Marina Van Bos
marina.vanbos@kikirpa.be
Medewerker(s): Maaïke Vandorpe, Marina Van Bos
Datum van het verslag: 29 november 2018

Dit verslag mag enkel in zijn geheel worden verspreid. Geen enkele grafiek of afbeelding mag worden gebruikt zonder toestemming van de auteur. Tenzij anders contractueel vastgelegd behoudt het KIK op exclusieve wijze alle auteursrechten op het gehele verslag zoals voorzien door de wetgeving.

Parc du Cinquantenaire 1 - BE-1000 Bruxelles
Jubelpark 1 - BE-1000 Brussel

Tel. +32 2 739 67 11 • Fax +32 2 732 01 05 • E-mail info@kikirpa.be
CCP IBAN BE73 6792 0047 5960 • BIC PCHQBE33

1. Inleiding

Een archeologische bodemvondst (kruik), afkomstig uit de Gouden Handstraat 6 te Brugge bevat verfresten aan de binnenzijde.

Deze verfresten worden in het labo geanalyseerd met de bedoeling om pigment en bindmiddel van deze verf te identificeren.

2. Monstername

Het fragment van de kruik wordt door de aanvrager aan het labo van het KIK bezorgd. Een kleine fractie van de aanwezige verf wordt verwijderd voor analyse.

In het labo kreeg dit monster het nummer P233.022.

3. Methodologie

Het aan het labo bezorgde fragment wordt eerst gefotografeerd met behulp van de Hirox digitale microscoop.

Het genomen monster wordt geanalyseerd met behulp van SEM-EDX (Scanning elektronenmicroscopie gekoppeld aan een energie-dispersief X-straal detectiesysteem van merk Jeol JSM 6300 en detector van Oxford Instruments) en met microRaman spectroscopie (MRS, toestel Renishaw Invia Raman spectrometer met 785 nm laser). Beide technieken moeten toelaten om anorganische componenten (pigment) te identificeren.

Vervolgens wordt het monster geanalyseerd met behulp van infraroodspectroscopie (FT-IR, apparatuur Bruker: Vertex spectrometer met Hyperion 3000 microscoop) en van Pyrolyse Gaschromatografie gekoppeld aan Massaspectrometrie (Py-GC-MS, pyrolyse-eenheid van FrontierLab, Trace GC Ultra gekoppeld aan massaspectrometer PolarisQ van Thermo).

Deze analyse wordt uitgevoerd na toevoeging van tetra methyl ammoniumhydroxide om de detectie van vetzuren te verhogen (door methylatie). Heptadecaanzuur wordt toegevoegd als inwendige standaard (IS). Deze analyses laten toe om de organische componenten (bindmiddel?) te identificeren.

4. Resultaten

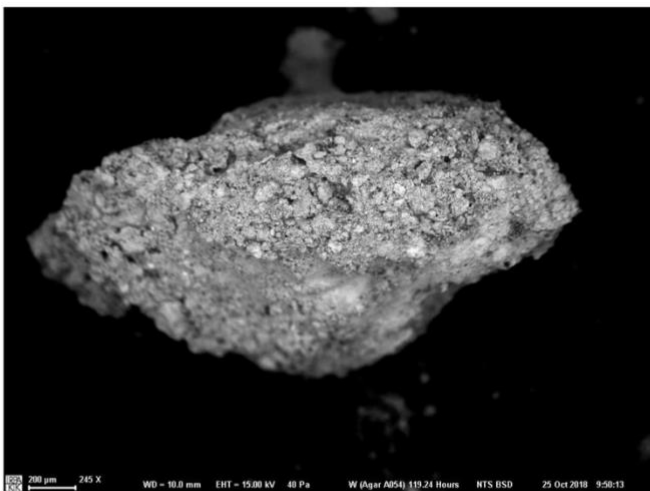
De opname met de digitale microscoop Hirox van een deel van het fragment staat in figuur 1 weergegeven.

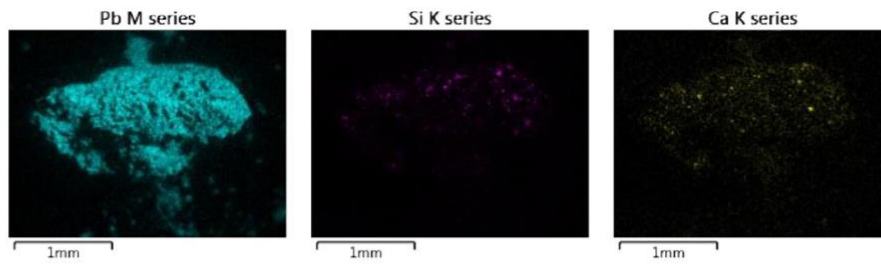
Figuur 1: opname met de Hirox microscoop

4.1. SEM-EDX analyse

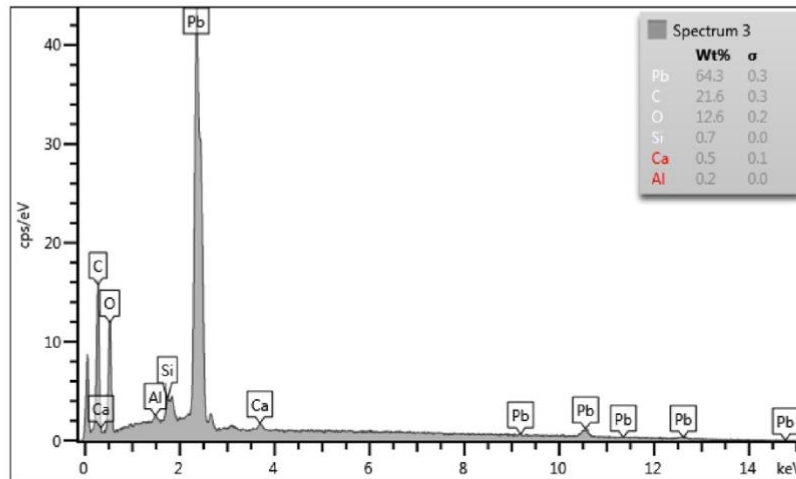
Het SEM-teruggestroomd elektronenbeeld van het weggenomen monster P233.022 is in figuur 2 weergegeven, de resultaten van de SEM-EDX analyse staan in figuur 3 en 4 samengevat.

Figuur 2: SEM teruggestroomd elektronenbeeld van monster P233.022

Figuur 3: SEM-EDX mapping van monster P233.022 met de verdeling van lood (Pb), silicium (Si) en calcium (Ca)

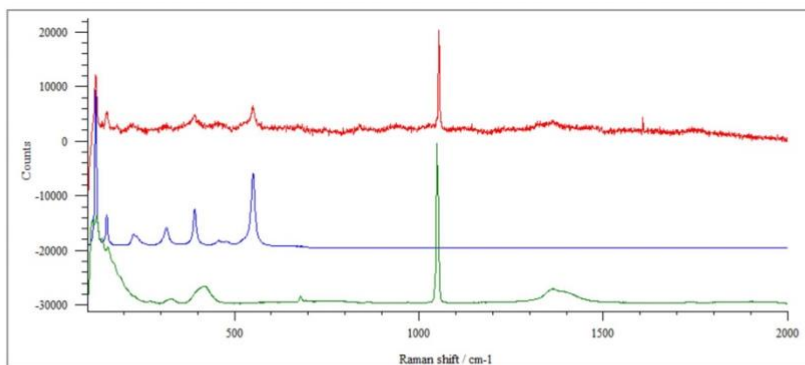
Figuur 4: SEM-EDX spectrum van monster P233.022

SEM-EDX analyse toont aan dat het geanalyseerde monster hoofdzakelijk uit lood bestaat.

4.2. Raman analyse

Het Raman spectrum van monster P233.022 staat weergegeven in figuur 4. Door vergelijken met referentiespectra van loodwit en van loodmenie is duidelijk dat het geanalyseerde monster een mengsel bevat van deze beide pigmenten.

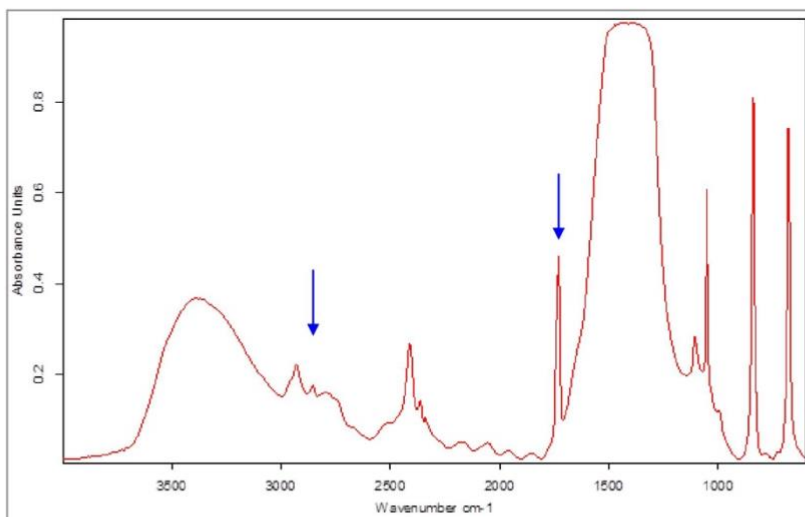

Figuur 4: Raman spectra met het spectrum van het monster P233.022 (rood), een referentiespectrum van loodmenie (blauw) en een referentiespectrum van loodwit (groen)

4.3. FT-IR analyse

Het FT-IR spectrum van monster P233.022 staat in figuur 5 weergegeven.

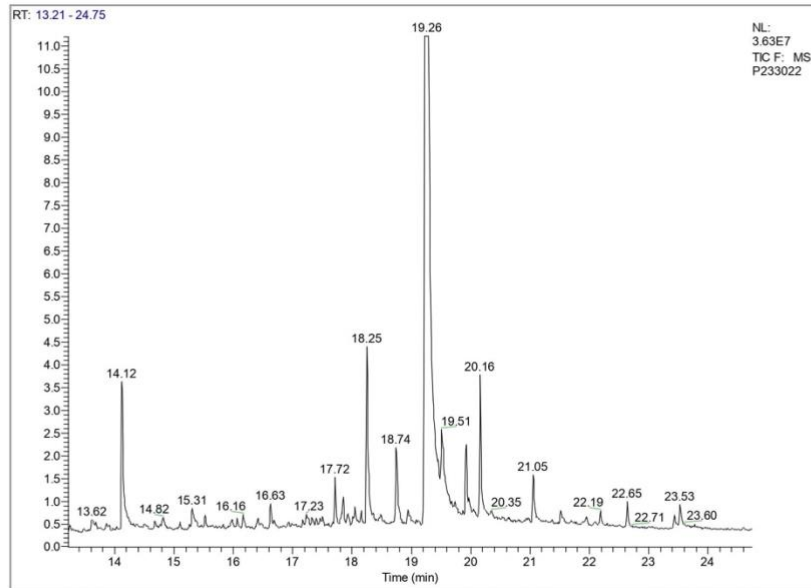
Figuur 5: FT-IR spectrumpectrum van monster P233.022

Het spectrum wordt grotendeels gekarakteriseerd door brede absorptiebanden karakteristiek voor carbonaatgroepen (cfr loodwit = loodcarbonaat).

De scherpe piek bij 1730 cm^{-1} en de banden rond $2920\text{--}2850\text{ cm}^{-1}$ (aangeduid met blauwe pijl) wijzen op een organische esterverbinding.

4.4. Py-GC-MS analyse

Het pyrolyse-chromatogram van monster P233.022 is in figuur 6 weergegeven.

Figuur 6: Pyrolyse-chromatogram van monster P233.022; de pieken met retentietijd 14.12, 18.25, 19.26 en 20.16 zijn dimethylazelaat, methylpalmitaat, de methylester van de IS en methylstearaat respectievelijk

In het pyrolyse-chromatogram kunnen dimethylazelaat, methylpalmitaat en methylstearaat beschouwd worden als 'markers' voor de aanwezigheid van olie. De relatieve hoeveelheid methylpalmitaat/methylstearaat laat vermoeden dat het om lijnzaadolie gaat.

Er dient wel opgemerkt te worden dat de 'hoeveelheid' olie vrij gering is (de hoogte van de pieken is klein tov de hoogte van de piek van de IS). De relatieve verhouding methylpalmitaat/methylstearaat dient met het nodige voorbehoud beschouwd te worden (grotere foutenmarge bij kleine pieken).

Samenvatting

Verfresten aangetroffen aan de binnenzijde van een archeologische bodemvondst (kruik), afkomstig uit de Gouden Handstraat 6 te Brugge, werden geanalyseerd met de bedoeling om pigment en bindmiddel van deze verf te identificeren.

Het gaat om een orangerode verf. Analyse heeft aangetoond dat deze verf loodwit, loodmenie en een geringe hoeveelheid olie bevat.

Loodwit is het meest belangrijke witte pigment, in gebruik sedert de Oudheid.

Loodmenie (of minium), één van de oudste 'artificieel bereide pigmenten' werd eveneens sedert de Oudheid gebruikt¹.

Het gebruik van olie als bindmiddel voor verf werd vanaf de 13e eeuw in schildershandboeken beschreven².

Marina Van Bos

¹ Voor loodwit en loodmenie: zie o.a. N. Eastaugh, V. Walsh, T. Chaplin, R. Siddall in "Pigment Compendium. A Dictionary of Historical Pigments", Elsevier, 2004

² Zie o.a. H.-P. Schramm, B. Hering in "Historische Malmaterialien und ihre Identifizierung", Ravensburger Buchverlag, 1995

Of R.J. Gettens, G.L. Stout in "Painting Materials, a Short Encyclopedia", Dover Publications, 1942